

Sudėtingas rinkimų laikotarpis Europoje ir JAV palankus Putinui p. 2
 Arnas Jundzė: „Arba dabar rašai, arba nerašai“ p. 5
 Kokį skaitalą nešiesi į pliažą? p. 16

Dangaus žibintas

1.

- Belaisvi!
- Kas yra? Leisk miegot.
- Nori išsivaduoti?
- Iš miego pabudus, ne dabar, užsičiaupk.
- Tada nebesitaikys proga.
- Baisiai vėsu, būtų neprošal, jei kas užmestų užklotą ir šitaip išvaduotų nuo šalčio.
- Kils audra. Būtent ji yra toji proga. Šiandien mano pančiai atsilaisvinę.
- Tai kaip čia: tu irgi esi belaisvis?
- Taip, kalbėk tyliau, šioje valtyje yra tik dešimt jūreivių ir sargybinių.
- Parūpinsi ginklų?
- Parūpinsiu. Sugebėsi nupjauti prie laivo pririštą virvę?
- Taip.

Jūroje pradėjo kilti bangos. Abu belaisviai ėmė trankytis vienas į kitą. Pirmas belaisvis išlaisvino save. Paskui kibo atlaisvinti kito kalinio pančių.

Bangoms mėtant jų kūnai jaudinamai susiliesdavo. Netikėtame meilės apsikabinime slypėjo išsilaisvinimo viltis. Tamsoje abudu išsivadavo. Kitas belaisvis, apimtas neapsakomo džiaugsmo, prispaudė jį prie savo krūtinės.

- Staiga belaisvis paklausė:
- Kas gi čia: tu – moteris?
 - Ką, ar moterimi būti kokia nuodėmė? – atsitraukdama atsakė moteris.
 - Kur ginklai? Kuo vardu?
 - Čampa.

Žvaigždėmis nusėtame mėlyname danguje ir jūros platybėse ėmė siausti vėjas. Pasitkęs tamsą vėjas suįžulėjo. Jūra sujudo. Laivą mėtė tarp bangų. Moteris pradėjo atsargiai ridintis. Atsitrenkusi į pasliką girtą jūreivį, neatkreipdama dėmesio ištraukė jo durklą ir ridendamai vėl sugrįžo šalia antrojo belaisvio. Staiga laivo sargybinis sušuko:

- Audra!
- Nuskambėjo pavojų skelbiančio rago garsas. Visi sukluso. Jaunasis belaisvis, laukdamas tinkamos akimirkos, pasiliko gulėti. Kažkas pagriebė virvę, kažkas stengėsi suskleisti bures. Staiga pakilęs jaunasis belaisvis svyrudamas pasiekė prie laivo pririštą virvę. Žvaigždės pasislėpė. Bangos pasišaušė. Jūra užriaumojo. Baisinga audra pradėjo šelti tarytum laivą į savo rankas paėmusi iš juoko prunkščianti ir su laivu tarsi su kamuoliuku žaidžianti pisačinė¹.

Valtis staigiai truktelėdama atsiskyrė. Netgi tokio pavojaus akivaizdoje abu belaisviai prapliupo juoktis, tačiau šelstančioje audroje niekas jų nevaliojo išgirsti.

2.

Begalinėse jūros platybėse išbrėško saldi aušra. Subtili auksinių spindulių ir bangų prigimtis ėmė šypsotis. Vandėnynas buvo ramus. Jūreiviai pamatė, jog laivas nežinia kur, o kaliniai laisvi.

- Vadas nusistebėjo:
- Budhaguptai, kas tave išlaisvino?
 - Durklą nukreipęs moters pusėn Budhaguptas tarė:
 - Jinai.
 - Vadas atsakė:
 - Tuomet tave vėl paversiu belaisviu.
 - Kodėl? Juk laivo kapitonas Manibhadras tikriausiai kažkur vandens gelmėse, vade! Dabar šios valtys svamis² esu aš.
 - Tu? Jūrų plėšikas Budhaguptas? Niekados, – ištarė nušėkęs vadas ir apčiuopomis ėmė siekti savo durklo, tačiau Čampa iš anksto buvo jį nuginklavusi. Vadas įtūžo.
 - Taigi, renkis dvikovai: kas nugalės, tas ir taps vadu, – tiek tepasakęs Budhaguptas davė ženklą paduoti durklą. Čampa įdavė durklą vadui į rankas.

JAYŚANKAR PRASĀD

Jayśankaras Prasādas (Džaiśankaras Prasadas, 1889–1937) priskiriamas iškiliausiems moderniosios hindi literatūros rašytojams, laikomas vienu iš XX a. 3–4 deš. vyravusio neoromantizmo (*Chāyāvād*) judėjimo pradininkų. Savo kūrinuose, ypač dramose, mėgo kurti senovės Indiją menančius siužetus. Prasādo kūryba pasižymi labai stipriu filosofiniu pradū. Daug svarbos tenka gamtos aprašymams, šitaip nuspalvinamas kūrinio tonas ir suteikiama gylio veikėjų vidiniams išgyvenimams. Rašė sanskritizuota hindi kalba, vengė persiškos kilmės žodžių.

Vertėjas

Vaimanikos dievų karališki gyvūnų simboliai iš dvylikos dangų. 1663–1664. Nežinomas autorius

Dvikova prasidėjo siaubingais smūgiais ir atsakomaisiais kirčiais. Abu kovotojai buvo itin įgudę ir vikrūs. Budhaguptas meistriškai sukando durklą tarp dantų, šitaip atlaisvindamas rankas. Čampos žvilgsnyje buvo tiek pat baimės, kiek ir susižavėjimo. Jūreiviai pradžiugo. Tačiau Budhaguptas žviritriai sugriebė ginkluotą vado ranką ir, baisiai surikęs, tvojo per juosmenį taip, kad priešininkas net suklupo. Išgąščio kupinu žvilgsniu vadas maldavo pagailėti jo gyvybės.

- Budhaguptas paklausė:
- Sakyk, dabar pripažįsti, ar ne?
 - Aš esu tik eilinis, prisaikdintas Varunos³ įsaku. Aš negaliu nusidėti išdavyste.
 - Budhaguptas jį paleido. Čampa, priėjusi prie jaunojo pirato, meilium žvilgsniu bei švelniomis rankomis mikliai apmalšino jo žaizdų skausmą. Ant dailiai nulieto Budhagupto kūno liko jo pergale žyminčios kraujo dėmės.
 - Atsikvėpęs Budhaguptas paklausė:
 - Kur mes esame?
 - Labai toli nuo Balio salos. Galbūt šalia tokios naujos salos, kurioje mes dar nelabai daug lankomės. Čia sinhalų⁴ prekeivių valdos.
 - Kiek dienų truks, kol ją pasieksime?
 - Pučiant palankiam vėjui – dvi dienas. Iki tol maisto nepritrūks.

Staiga vadas jūreiviams paliepė irkluoti ir pats pagriebęs irklą atsėdėjo.

Budhagupto žvilgsniu paklaustas, kas vyksta, jis atsakė:

- Kažkur šalia glūdi vandenių semiamas akmenų uola. Jei elgsimės neatsargiai, galime į ją įsirėžti.

3.

- Kodėl tie žmonės tave įkalino?
- Dėl nuodėmingo pirklio Manibhadro troškimo.
- Kur tavo namai?
- Ant Jahnavių upės kranto. Esu kšatrijų⁵ kilmės mergina iš Čampa-nagario. Tėvas dirbo Manibhadro sargybiniu. Motinai mirus, apsigyvenau su tėčiu laive. Nuo aštuonerių metų jūra yra mano namai. Tavo antpuolio metu mano tėvas, nužudęs septynis piratus, atgulė amžino atilsio jūroje. Praėjo vienas mėnuo, kai aš po šiuo mėlynu dangum, vir-

šum šio mėlyno vandens, šioje gąsdinančioje beribėje esu bejėgė, esu našlaitė. Vieną dieną iš Manibhadro sulaukiau pasiūlykštėjimo verto pasiūlymo. Aš jį iškeikiau. Tą pačią dieną jis pavertė mane belaisve.

- Čampa degė iš įtūžio.
- Aš taip pat esu Tamralipčio kšatrijas, Čampa! Tačiau, susiklosčius nepalankioms aplinkybėms, gyvenimą leidžiu pirataudamas. Ką ketini daryti?
 - Aš toliau leisiu neapibrėžtumui būti neapibrėžtam. Kad ir kur tai nuvestų.

Čampos žvilgsnis be tikslo klaidžiojo beribe platuma. Jame nė kiek nežaižaravo raudonos troškimo gijos. Giedrų akių kamučiuose dar buvo regėti į vaikišką panašus tikėjimas. Net ir duoną plėšikavimu bei žudymu pelnantis piratas jį regėdamas sudrebėjo. Nerimastinga viltis jos viduje buvo bepradedanti žadinti pirmąsias jaunystės bangas. Vėlyvas vakaras jūros paviršiuje ėmė šokti savo mirguliuojantį ir melodingą šokį.

Nepasiduodantys suvaržymui Čampos plaukai raizgėsi ant nugaros. Tą dieną nuožmus piratas išvydo jauną, savo didybe spindinčią, atngamtiškos prigimties merginą! Iš susižavėjimo susiėmė už širdies. Ją išvydęs patyrė naują dalyką. Ji buvo ne kas kita, o pats švelnumas!

- Tą akimirką valtys vadas tarė:
- Mes jau beveik pasiekėme salą.
 - Laivas atsitrenkė į krantą. Čampa bebaimiškai peršoko bortą. Jūrininkai taip pat pakilo.

- Budhaguptas tarė:
- Kadangi ši sala neturi pavadinimo, mes ją pavadinsime Čamos sala.
 - Čampa prapliupo juoktis.

4.

Po penketo metų. Balkšvi rudeniniai žvaigždynai spindėjo mėlyname danguje. Rudenį apsireiškusi deivė Lakšmė, laimindama sidabrinės mėnulio pilnatis įsiviešpatavimą danguje, išbarstė atnašavimui skirtas gėles ir pūstus ryžius⁶.

Vienoje Čamos saloje iškilusio pastato stoginėje sėdėjo jaunoji Čampa. Į žėručio dėžutę įdėjusi aliejinę lempelę, švelniais pirštais timptelėjo virvelę. Dėžutė su lempele ėmė kilti į viršų. Kupina džiaugsmo nekaltu žvilgsniu ji stebėjo, kaip indas kyla aukštyn. Iš lėto traukdama virvę Čampa svajavo, kad jos žibintas susiliėtų su danguje esančiomis žvaigždėmis, tačiau tai buvo neįmanoma. Ji nusuko savo vilties kupiną žvilgsnį.

Nukelta į p. 13 ►

¹ Pisačinė (skr. *Pisāca*) – Indijos hinduizmo ir budizmo mitologijoje ir folklore minima demoniška destruktivios energijos keršto siekianti mirusios moters dvasia. (*Visos pastabos – vertėjo.*)

² Svamis – hinduistų šventasis, dvasinis mokytojas ar religinio ordino vadovas. Čia tiesiog vadas.

³ Varuna – indų Vedose kosminės tvarkos kūrėjas, laikytas dangiškuoju valdovu, o žemėje – dorovės ir teisingumo sergėtoju; hinduizme Varuna laikomas tik vandenių dievu, garbinamas pakrantių gyventojų.

⁴ Sinhalai – didžiausia Sri Lankos etninė grupė.

⁵ Kšatrijai – vienas iš keturių luomų (varnų) hinduizmo socialinėje santvarkoje. Senovės Indijos valstybėse kšatrijų luomą sudarė karinė aristokratija (kariai profesionalai, aukšti pareigūnai, žemvaldžiai, vietos genčių elitai).

⁶ Įprastai per vieną svarbiausių hinduistų švenčių – Dyvalį, arba Dypavalį (skr. *dīpaāvālī* – žibintų pynė), – deivei Lakšmei aukojamas maisto produktas.

Ar gali kas laimėti?

Vasara jau įpusėjo. Dainų šventė, Klaipėdos burlaivių regata ir aistros dėl Europos futbolo čempionato bei Lietuvos krepšinininkų atrankos į Paryžiaus olimpinės žaidynes liko praityje. Taikios ir kaip niekada klestinčios, kaip sako mūsų bankų ekonomistai ir analitikai, šalies gyventojų dar laukia nerūpestingas poilsis pajūryje ir atostogas užbaigiantys koncertai bei festivaliai.

Tuo metu Ukrainos rytuose mūšiai tebesitęsia, taikūs gyventojai žūsta nuo raketų ir, nepaisant karo apžvalgininkų optimistinių prognozių, neva Rusijos karinis potencialas vis mažėja („pažiūrėkite – fronte jie naudoja Šaltojo karo pradžios tankus T-10!“), Ukrainos dronų smūgių Rusijos infrastruktūrai ir diplomatinių virazų, niekas negali pasakyti, kada viskas baigsis. Kai 2022 metų vasario 24 dieną Vladimiras Putinas įsakė pradėti karinę kampaniją Ukrainoje, jis neabejojo dėl jos baigties. Metų metais pasaulio žiniasklaidoje jis buvo vertinamas kaip vienintelis gudrus strategas, tuo pat metu sunaikinęs demokratinius institutus savo šalyje. Kas galėtų jam pasipriešinti? Donaldas Trumpas abejojo NATO ateitimi. Joe Bideno užsienio politika buvo chaotiška, kaip ir chaotiškas bei gėdingas buvo JAV kariuomenės pasitraukimas iš Afganistano. Ukrainiečiai Putino akyse buvo beviltiškai korumpuota pseudotauta, vadovaujama vos trisdešimt procentų gyventojų palaikymą turinčio komiko Volodymyro Zelenskio. Per savaitę Rusijos pajėgos turėjo atsiverti Kijeve, areštuoti *apsišaukėlių* prezidentą Zelenskį, jo patarėjus ir suformuoti naują kolaborantų vyriausybę. Maskvos propagandistai prabilo apie imperinės Rusijos restauraciją.

Praėjus daugiau kaip dvejiems metams nuo invazijos pradžios, Putino iliuzijų pasekmės yra kruvinos ir tragiškos visoms pusėms. Niekas nežino tikslaus žuvusių ir sužalotų rusų karių skaičiaus ir sunaikintos Rusijos karinės technikos kiekio. Kalbama apie pusę milijono nukentėjusių rusų karių. Metų metais Kremlius kalbėjo apie savo kariuomenės modernizaciją, rusų karinėje doktrinoje buvo įmantriai įvardijamas „asimetrinis“ atsakas į Rusijai kylančias grėsmes. Tačiau objektyvūs analiti-

kai nuo pat invazijos į Ukrainą pradžios buvo apstulbinti Putino pajėgų neefektyvumo – chaotiškas planavimas ir žvalgyba, logistikos ir pajėgų pasirėngimo trūkumas, neįsisėdinti ir tikslingai prieš civilius gyventojus ir belaisvius nukreipti karių veiksmai. Rusų nusikaltimai Bučoje, Chersone, Iziume buvo gerai dokumentuoti žurnalistų, žmogaus teisių ir humanitarinių organizacijų atstovų.

Po metų jau buvo klausiama – ką pasiekė Putinas? Nuo Krymo užgrobo ir karo Donbase pradžios 2014 metais Putinas nuolatot įtikinėjo užsienio šalių lyderius, kad tokia tauta kaip ukrainiečiai neegzistuoja. Taip brutaliai įsiveržęs į Ukrainą, jis suvienijo ukrainiečius neapykantos Rusijai ir rusams ir siekio sukurti nepriklausomą ir laisvą europietišką valstybę pagrindu. Rusijos propagandistai apie Bidoną kalbėjo kaip apie silpną ir išsisukinėjantį, Putino politikai ir jo karinėms pajėgoms pasipriešinti negalintį prezidentą. Po invazijos pradžios Bidenas užsitikrino Kongreso paramą, kad Ukrainai būtų skirta 30 milijardų dolerių, suteikiant oro gynybos ir mobilias raketų paleidimo sistemas, o vėliau ir tankus „M1 Abrams“. Ką ir kalbėti apie radikaliai pasikeitusią Europos ir ypač Vokietijos *Wandel durch Annäherung* („Pokyčių per suartėjimą“) užsienio politiką Rusijos atžvilgiu, kai Ukraina buvo laikoma *Verhandlungsmasse*. t. y. derybiniu objektu santykiuose tarp Rusijos ir Europos, bei užsienio kapitalo pasitraukimą iš Rusijos rinkos ir, anot kai kurių autorių, postpostsovietinės sistemos, susikūrusios po 1991 metų, griūtį, kai Kaukazo ir Vidurinės Azijos šalys pamažu nūsuka nuo Putino režimo.

Tačiau ateitis gali ir nebūti optimistinė. Rusijos ekonomika yra orientuota į karo pramonės atkūrimą ir karinės technikos gamybą vis didesniu mastu. 2023 metais dauguma ekspertų prognozavo, kad Rusijai prireiks penkerių metų, o gal ir daugiau, atkurti prarastus karinius pajėgumus – techniką ir gyvosios jėgos nuostolius (karinių specialistų pavidalu). Kaip pažymi karo analitikai iš Tartu įsikūrusio Baltijos gynybos koledžo, Rusijoje karinė modernizacija niekada nebuvo lengvas žingsnis, ypač sunkiomis sankcijų spaudimo sąlygomis, tačiau ji

įmanoma, kai egzistuoja politinė valia ir politinės ambicijos. O to Rusijai netrūksta. Kitas veiksnys, ne mažiau svarbus už elito ambicijas, yra visuomenės siekis remti šias ambicijas (Sandis Šraders, Sten Allik, „Russian Military Might: Recovery is Sooner Than We Think“, *The Winter of Russia's Discontent. Russia's Futures from Within and Without*, University of Tartu Press, 2023, p. 156–168).

Antrojo pasaulinio karo metais vyko vienas didžiausių karinės modernizacijos procesų žmonijos istorijoje. Nuo 1939 iki 1945 metų nacistinė Vokietija įvykdė vieną didžiausių karinės aviacijos modernizacijos šuolių – jos keturių, dviejų ir vieno variklio lėktuvų greičio, nuotolio ir svorio savybių kokybinis pokytis pasiekė 4 422 proc. Sovietų Sąjungoje, kuri gaudavo Sąjungininkų paramą, oro pajėgų modernizacija tuo pat metu ir analogiškais lėktuvų kategorijomis siekė 215 proc., t. y. 20 kartų mažiau. Nors buvo izoliuota ir susidūrė su resursų trūkumu, Vokietija pagerino savo tankų kokybines savybes 670 procentinių punktų, o štai Britanija – 228, Japonija – 333, Jungtinės Amerikos Valstijos ir Sovietų Sąjunga – tik 115–120 procentinių punktų. Šie pavyzdžiai leidžia teigti, kad net tada, kai nuolatot prarandama karinė technika ir patiriama izoliacija, galima atkurti savo karinį potencialą. Tuo labiau kad Rusija, nors patiria nemenkus nuostolius Ukrainos fronte, nėra visiškai izoliuota, o karinę, technologinę ir finansinę paramą tebeauga iš su-burtų sąjungininkų. Žinoma, kai kas pakito, palyginti su 2023 metų prognozėmis, bet Vakarų valstybių delsimas greičiau suteikti modernius ginklus Ukrainai, sudėtingas rinkimų laikotarpis Europoje ir JAV bei siekis *labiau nesuerzinti* Rusijos leidžia šiai toliau burti sąjungininkus ir vykdyti karinę modernizaciją. Kol taip yra, Rusija gali atsigauti anksčiau, negu tikimasi, o klausimas, kas ką gali nugalėti, tebelieka atviras.

– VYGANTAS VAREIKIS –

Plaukti upe

Išėjusiems

Kiekvieną vasarą ateina metas, kai turiu išplaukti upe. Susirandu iš seno darbų kalendoriaus išplėštą lapą. Jame – daugmaž prieš dvidešimt penkerius metus sudarytas sąrašas, ko reikia žygiui baidare. Nors viską turiu išmaniajame telefone, sąrašą popieriuje saugau. Jis man primena apie laiką, kurį matuoju plaukimu upe.

„Tas, kuris valdo pasaulį, neturi galios judėjimui ir žino, kad mūsų kūnas, kai juda, yra šventas – tik judėdamas gali nuo jo pabėgti. O pasaulio valdovui paklūsta viskas, kas nejudru ir negyva, kas bevališka ir bejėgiška. // Todėl judėk, linguok, eik, bėk, spruk [...]“ (Olga Tokarczuk, *Bėgūnai*, iš lenkų k. vertė Vyturys Jarutis, V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2019, p. 249).

Norėčiau pratęsti – plauk.

Apie akediją – vidudienio demoną – šią vasarą skaičiau Vaivos Grainytės „Rožėse ir bulvėse“. Knygą jau kinausi nuo pat jos išleidimo metų. Svarsčiau – kiek šiame „greito laiko“ amžiuje galime skirti knygai jaukintis, jei ji neatsiveria mums iš pirmo karto. „Rožės ir bulvės“ supratau tik pamėginusi skaityti penktą kartą. Pasakojimas įsupo mane kaip upę, nors upės knygoje net nėra, o tarp manęs ir jos veikėjos – gal tik vienas bendrumas: nuolat kentėti nuo pelių daromos žalos. Šią vasarą sodyboje jos įniko net į knygų lentyną – apgraužė kai kurių nugarėles.

Plaukdamas upe, gali išvysti dalykus, kurių nepamatysi eidamas krantu. Vandeniui, tarsi arterijai, patekdamas ten, kur neįžengtum, nes kelią pastotų brūzgynai ir pūvančiais augalais trenkiantis dumbblas; stovintis vanduo.

Plaukti upe – tai varginti kūną ir ilsinti protą, raminti mintis, siuvančias galvoje kaip nerimastingas mailiaus guotas tamsuojančiuose duburiuose. Sublimuoti procesą, kurį žmonija taikė dar tada, kai psichologinės žinios tesiekė intuityvų lygmenį.

„Judėk, judėk. Palaimintas, kuris eina“ (Tokarczuk, p. 251). Bet ne tas, kuris išeina. Net tada, kai žmogus

Žalčio išnara. 2023. Autorės nuotrauka

miršta dėl ligos ar amžiaus, aplinkiniams norisi sakyti „išėjo“. Kaip ir apie tuos, kurie išėjo, neišlaikę savo nerimo, savo priklausomybių, savo vidudienio demono. „Išėjimas“ prigijo kaip mirties eufemizmas, jo akivaizdoje posakis „numirė sava mirtimi“ prarado prasnę. Šį kaitrų vidurvasarį išėjo ne vienas. Tesiilsis ramybėje ir tie, kurie išėjimą pasirinko patys.

Kur upės srovė stipri, galima neirkluoti – pakaks baidarę kreipti pasroviui. Alsiai kvepia šaltmėtės, nardo ryškiai mėlyni laumžirgiai ir tokios pat spalvos tulžiai. Ant įkaitusių medžių išvartų šildosi žalčiai. Vietoj knygos skirtuko naudoju žalčio išnarą. Auksinės spalvos, primenančią azūrinį mezginį. Ji tokia trapi, kad išsaugoti galiu tik tarp knygos lapų. Vandens paviršiuje virpčioja pavieniai nendrių stiebai, tarsi kopuluotūs. Vandens žolės vinguriuoja įmantriais grafniais raiziniiais, kurie, ištraukus į paviršių, virsta gličia beformė mase, lyg ilgai vazoj stovėjusių gėlių kotai.

Dukros išleistuvėse stebiu abiturientus, merginas primena iš kokonų besivaduojančius drugius įmantrių suknelių tiuliu ir šilku dar suvyturiuotais kūnais, lyg

neišsiskleidusiais sparnais. Kalbą sakanti vieno iš abiturientų mama pamini prieš trejetą metų nusižudžiusią bendramokslę. Salėje nepakeliamai karšta. Liepos kaitra kitą dieną sukels viesulus, meteorologai prognozuoja juos vis dažnėjančius – dėl klimato kaitos. Žiniasklaida rašo apie retus raudonus žaibus, vadinamus raudonais kaukais. Turėtų būti koks nors ženklas gamtoje, kai iš gyvenimo išeina vaikas.

Ilgainiui plaukiant mintys nuskaidrėja, belieka galvoti tik apie būtiniausia: kur nakčiai statyti palapinę, kur kurti laužą. Šaltiniuotas upės vanduo tvilko prausiamą kūną. Vaikystėje mane prižiūrėjusi Onelė – smulkutė, raukšlėta, bet šviesiu ir giedru veidu – net ir mieste rankas plaudavo lediniu vandeniu, tarsi karšto nebūtų. Nekomfortiškos buities askezė nuskaidrina.

Plaukdamas upe, kasmet sutinku moteris – jaunas ir senas, oriai žvejojantias, besideginančias krante, brendančias maudytis. Upė apgaubia jas, tą sekundę įgaudama jų kūnų formą ir tuojau pat ją pamiršdama. Praplaukiu pro anūką maudančią moterį – jis su pripučiamu ratu, o veide – visa vaikystės laimės kvintesencija: karšta vasara pas močiutę, ilgos dienos, regis, be pabaigos, kai laikas tėra tik žodis, galintis reikšti bet ką, tik ne tai, kas kažkada pasibaigs. Praplumpa liūtis, vanduo teliūskuoja po manim ir prausia iš viršaus – apninka nesvarumo būseną, grįžimo į įščias jausmas.

Atsigulusi miegoti, dar kurį laiką jaučiu sūpavimą, tarsi upė būtų pasilikusi manyje. Keičiuosi aš, o upė – vis ta pati, lyg taškus sakiny susidėliojusi milžiniškus akmenis tūkstantmečiuose krantuose.

Miegas užklumpa greitai ir nardina giliai, nepaisydamas vilko valandos. Nerimas susisupa atgal į kokoną, žaltys grįžta į savo išnarą.

Kažkur šalimais suūkčioja paukštis, grainytiška pelėda.

– EGLĖ FRANK –

Langams reikia stiklų

Karo naujienos skverbiasi po oda lyg spygliuota viela. Subombarduota vaikų ligoninė. Vakare atsivertusi kompiuterį žiūriu nuotraukas. Nuo smūgio išdužę langai. Iš tuščių pastato akiduobių rūksta dūmai, rėmai sukiaužę; per visą sieną drykso kažkokie laidai. Slenku žemyn. Saulėtam kambary išrikiuotos tuščios medinės lovelės. Už jų veriasi panorama: raudonos žaidimų aikštelės kopėčios, beržų kamienai, gyvenamieji namai. Panorama veriasi ten, kur anksčiau būta vaikų darželio miegamojo sienos. Dabar sienos vietoje žioji vienas didelis – nestiklintas – langas.

Izio Bidermano (1911–1980) fotografijų albumą vartau pasidėjusi ant lovos, rodau vaikui. Jam patinka nuotraukos su Paryžiaus pokario karuselėm, su ugnies rijiku, su mergaite, pasiklydusia tarp senų lėlių. Mane labiausiai patraukia nuotrauka su vyru, ant nugaros nešančiu stiklo lakštus. Pati nesuprantu kodėl – vis atsiverčiu tą lapą, pasistatau albumą tolėliau, atsitraukiu, žiūriu.

Iš pirmo žvilgsnio „Šv. Liudviko pėsčiųjų tiltas“ – triukšmingas atvaizdas. Nerimastingas, konfliktiškas. Atidžiau įsižiūrėjus lyg ir nieko ypatingo nevyksta – sukumpęs žmogus sliūkina tiltu, ant nugaros užsivertęs stiklo lakštus. Jei ieškotume gilesnio naratyvo, atvaizdas jo mums neperša; nebent vadovaudamiesi asociacijomis, o ne atvaizdo elementų sąryšiais, naratyvą pridurtume patys (stiklas – langams stiklinti; vadinasi, jie išdužę, o kodėl? Nes fotografuota pokariu? Ir t. t.). Triukšmą ir konfliktą šiame atvaizde kuria plastinė ir figūratyvinė raiška.

Žinant Izio Bidermano – litvakų kilmės prancūzų fotografo, humanistinės gatvės fotografijos judėjimo atstovo – kūrybos stilių galima suponuoti, kad atvaizdas nesurežisuotas; viskas, ką matome, yra aplinkybių sutapimo akimirka. Nuotrauka nespaltvota, tačiau tai – ne fotografo stilistinis pasirinkimas, o techninė duotybė tais metais, kai ji buvo nufotografuota.

Tai, kas šioje nuotraukoje iš karto krinta į akis, – priešpriešos ir pasikartojimai. Pasikartojimų perteklius kuria vizualinį triukšmą, o priešpriešos diktuoja atvaizdo konfliktiškumą. Niuansas, verčiantis stabtelėti prie šio atvaizdo ilgėliau, – centrinės figūros paradoksalumas (jam apibūdinti galbūt tiktų Roland'o Barthes'o *punctum* sąvoka), bet apie jį – vėliau.

Ko šiame atvaizde netrūksta, tai linijų. Linijos horizontalios, vertikalios, nueinančios į horizontą, susikertančios. Linijos ryškios, blankios, šešėlinės, sudvigubintos. Linijos siauros, vielos siaurumo, ir plačios, tilto pertvaros platumo. Suliniuotos atrodo visos trys atvaizde matomos figūros: tiltas, pastatas ir žmogus-stiklas. Tiltu linijas kuria atitvarai ir turėklai, konstrukcinės pertvaros ir jungtys, medinės lentos, kuriomis tiltas išgrįstas, galiausiai ant jų krintantys šešėliai. Pastatą, matomą antrame plane, linoja tvarkingos simetriškos langų ir balkonų eilės. Žmogaus-stiklo figūrą raižo tiek materialios, fizinės linijos (nešyklės konstrukcija, stiklą prilaukiančios vielos, netgi saulės išryškinti žmogaus figūros kontūrai, sulenktos rankos), tiek nematerialios – tai, kas atsispindi ir persišviečia.

Linijos išreiškia izotopiją, kurią grindžianti dviejų semų (minimalių reikšmės vienetų) kartotė siūlo dvi semines reikšmes: tai suvaržymo ir monotonijos semos. Metalinių pinučių atitvaras suveržia tiltą iš šonų, neleidamas juo einantiesiems suklypti ir išgriūti į gatvę ar upę; atitvaro kontūras įžiūrimas ir antrame plane – galbūt tai apsauga nuo automobilių, nes tiltas skirtas pėsčiesiems. Struktūrinės pertvaros ir jungtys veržia tiltą ir iš šonų, ir iš viršaus, sustiprindamos visą konstrukciją. Vielos veržia nešamą stiklą prie rėmo, neleidamos jam iškristi, o rėmas, savo ruožtu, pagalbinėmis lentutėmis priveržtas prie žmogaus.

Monotonija atsikartoja visame tilte per visą patį nuspažiamą ritmą, kurį lemia geometrinė tilto konstrukcija ir simetriškai sumontuotos jo dalys. Net ir atitvaras pasižymi ta pačia šablono atsikartojamumo monotonija. Net ir vielos nešamą stiklą veržia lygiais atstumais. Monotonija kulminuoja žiūrovo žvilgsniui pasiekus pastatą:

matome niūrias monolitinio masyvo, vienodų langų ir balkonų eiles.

Monotonijos ir suvaržymo seminis perteklius kreipia įkalinimo izotopijos linkme: prieš mūsų akis *tilto įkalintas žmogus* ant nugaros tempia *įkalintą stiklą*. Žinoma, logiškai suprantame, kad žmogus juda ir galiausiai tą tiltą pereis, tačiau fotografijos sustabdytą akimirką jis pagautas tarp metalinių tilto konstrukcijos *grotų*; tai, į ką jis eina, taip pat atrodo kaip *akligatvis*: visa, ką matome už tilto, yra masyvus pastatas, kaminiais beveik remiantis viršutinį atvaizdo kraštą; kairėje pusėje „įtrombuotas“ dar vienas pastatas, kurio viršų ir šoną nukerta atvaizdo kraštas, dešinėje – tas pats centrinis pastatas ir susikertančios konstrukcijos dalys; metalinės tilto jungtys rėmina atvaizdą iš viršaus, palikdamos siaurą dangaus properšą, – tas pats dangus, būdamas monolitiškai pilkas, be jokių debesų ar gyvybės užuominų, slegia, užuot suteikęs atokvėpį ir poilsį akiai. Kitaip tariant, erdvė, kurią matome atvaizde, yra suvaržyta, aklina, slogi.

Izis Bidermanas. Šv. Liudviko pėsčiųjų tiltas. 1946

Ir tada – stiklas! Stiklas, tapęs centriniu fotografijos elementu, savo medžiagiškumu, konotacijomis, netgi naratyvumu siūlo priešpriešą ir savotišką atkirtį įkalinimo slogumui. Stiklas – medžiaga, savo fizinėmis savybėmis priešinga metalui ir medžiui, iš kurių pagamintas tiltas; mūriui, iš kurio pastatytas pastatas; netgi jį nešančiam žmogaus kūnui. Mes žinome, kad statybinės medžiagos yra tvirtos, ištvermingos, ilgaamžės. Žmogaus kūnas, ir tas suręstas taip, kad galėtų atlaikyti tiesioginius ir metaforinius vėjus. Viso to nepasakysi apie stiklą. Stiklas trapus, dužus, laikinas. Stiklas toks nepatvarus ir, sakytum, beginklis, kad jį reikia nešti kuo atsargiau, užkėlus ant rėmo, sutvirtinus vielomis. Ir, svarbiausia, stiklas turi dvi unikalias savybes: persišviesti ir atsispindėti. Šios dvi savybės, savaime įstabios, kontrastuoja su visais kitais jį gaubiančiais atvaizdo elementais: jie yra matiniai, dulūs, sugeriantys šviesą, bet jos neatspindintys. Vienintelis elementas, turintis peršviečiamumo semą, yra pinučių atitvaras, tačiau peršviečiamumas nėra ta savybė, dėl kurios jis buvo suręstas, – jį kuria tarpai tarp metalo gijų, o gijos sukabintos taip, kad konstrukcija būtų tvirta ir ilgaamžė, atspari korozijai.

Stiklas tampa gaubiamuoju atvaizdo elementu, atskiru pasakymu: šioje erdvėje jis yra svečias, įsibrovėlis, (atsi)nešantis visai kitokią nuotaiką nei ta, kuria pasižymi gaubiančioji erdvė. Dėl savo savybių atsispindėti ir persišviesti stiklas tampa *perjungiančia* figūra, tarsi koks staiga atsivėręs portalas leidžiančia pereiti iš vienos ti-

krovės į kitą: iš urbanistinio-industrinio slogučio peršokti į alternatyvią, fantastinę erdvę.

Žmogaus-stiklo figūra taip pat paradoksali (čia sugrįžta R. Barthes'o *punctum* – tai, kas nuotraukoje neaiškiai jaudina, masina vaizduotę, kuria netikėtai reikšmes): žmogaus, nešančio stiklą, beveik nesimato, jis mums tampa nesvarbus, mes jo nepastebime, jo kūnas (alkūnės, kojos) yra šešėlyje, jis organiškai susilieja su gaubiančiąja erdve ir joje pranyksta. Tikroji centrinė figūra – netgi, paspekuliuojus drąsiau, atvaizdo subjektas – yra stiklas.

Stiklas veikia ir kaip širma, ir kaip veidrodis: čia kažką pridengia, ten kažką sudvešina. Stiklą veržiančių vielų linijos dvigubos: kuri yra tikroji, o kuri – atspindys, o gal šešėlis? Stiklo rėmas, šiaip jau aukštas ir besitęsiantis beveik iki pat stiklo krašto, pro stiklo širmą lieka kone nematomas, tobulai susiliejęs su tilto konstrukcija (rėmo viršutiniai „ragai“ yra tokio pat ilgio ir tokio pat atstumu vienas nuo kito kaip ir tilto pertvaros briaunos kairėje).

Apskritai, stiklo erdvė žiūrovo akiai atveria kitą, atspindžių ir šešėlių tikrovę. Stiklas atspindi kažkur už numanomą žiūrovo pozicijos esantį dangų ir įneša šviesos, kurios taip trūksta gaubiančiojoje erdvėje. Jo paviršiuje vienu metu matomas ir dangumi praplaukiantis debesis, ir susikryžiuojančių tilto konstrukcinių sijų šešėlis, ir tai, kas kitoje pusėje, – žmogaus kūno kontūrai, tilto pertvara, pastato langai. Kitaip tariant, stiklas tampa lyg ir kokia potencialumų erdve, kur viskas įmanoma ir būtent todėl neįmanoma, kur viskas beveik įvykę, ką tik įvyko, netrukus įvyks, – stiklo tikrovė yra tikrovės simuliakras ir kartu tikrovės paneigimas.

Savo skaidrumu, trapumu, lengvumu stiklas jį gaubiančiai įkalinimo erdvei parodo tai, kas ji nėra. Iš to ir kyla šio atvaizdo įtampa, nerimastingumas: linijos įkalina, stiklas išlaisvina. Žvelgiant į „Šv. Liudviko pėsčiųjų tiltą“, priešprieša *įkalinimas vs išlaisvinimas*, žinoma, sukelia dar vieną, istorinę asociaciją. Galbūt neatsitiktinai viena pažįstama, vos užmetusi akį, pasakė: „Pasirodė, kad matau koncentracijos stovyklą.“ Iš tiesų kritikai yra atkreipę dėmesį, kad ne viena Izio Bidermano fotografija, nors pagauta tarytum nekaltame, nesusijusiame kontekste, kelia asociacijų su Holokaustu. Ir iš tikrųjų šioje nuotraukoje (datuojamoje 1946 m.) matomi atitvarai, užkardos, neįtikėtina antrame plane dunksančio pastato monolitas, netgi viela, dėl paviršiaus nelygumų atrodanti lyg spygliuota, – galėtų būti paimti iš Aušvico memori-

alo. Pats nuotraukos autorius karą išgyveno per plauką: buvo suimtas nacių, įkalintas, kankintas ir išlaisvintas prancūzų Pasipriešinimo judėjimo (Lietuvoje likę jo artimieji taikos nesulaukė: tėvai buvo sušaudyti gimtojoje Marijampolėje, brolis su šeima žuvo Kauno gete). Šiuos istorinius faktus kūriniu universume subtiliomis užuominomis atkartoja – atsispindi – stiklas, tarsi vilties ir šviesos gyvenimo pažadas.

Iškart po karo Izis Bidermanas išgarsėjo fotografijų serija *Maquisards* – jį išvadavusių Pasipriešinimo judėjimo dalyvių portretais. Vėliau sukūrė ir daugiau portretų, kuriuose įamžino garsius savo laikmečio menininkus, taip pat gatvėje, bare, cirko pasirodyme ar šiaip kur atsitiktinai sutiktus žmones. Bičiuliausi su žymiausiais savo kartos fotografais – Brassai, Henri Cartier-Bressonu, Robert'u Doisneau, tačiau pats liko nepelnytai nustumtas į paraštes. Laimei, pastaraisiais dešimtmečiais Izis vėl atrandamas ir įvertinamas iš naujo: jo darbų yra įsigiję tokie dailės muziejai kaip Londono „Tate“ ir Niujorko MoMA, o 2006 m. jo retrospektyvą surengė Vilniaus paveikslų galerija. Ta proga buvo išleistas parodos katalogas, jame ir radau „Šv. Liudviko pėsčiųjų tiltą“: nuotrauką, kurioje kažkas štai eina ir neša stiklą stiklinti langams, visiems visų karų išdaužytiems langams, kad pro juos vėl būtų galima ramiai žiūrėti į pasaulį.

Jaunystės psichologija

Ką psichoanalizė gali pasakyti apie paauglystės laikotarpį ir kokių pasekmių šis turi suaugusiojo gyvenime? Yra du būdai paaiškinti paauglystės specifika psichoanalizės požiūriu. Pirmasis – tai psichinio konflikto modelis, pabrėžiantis įtampą, kylančią tarp seksualinių instinktų ir aršių slopinimų. Paauglystė šiuo atveju suvokiama kaip krizė, atspindinti kovą tarp laukinių aistrų tramdymo ir desperatiško ego, kuris yra per silpnas, kad susitvarkytų su užplūstančiais instinktais. Tačiau apie paauglių psichologinį gyvenimą galime mąstyti ir per kitą modelį – kaip apie gedėjimo dėl praėjusios vaikystės darbą. Šiuo atveju paauglystė – tai ne tik išpūdinga krizė, bet ir tylus bei nesąmoningas procesas, vedantis prie praėjusios vaikystės įsisąmoninimo.

Paauglys, susidūręs su instinktų antplūdžiu, yra užklumpamas netikėtai ir nepasiruošęs. Jis tuščiai panikuoja ir kovoja, bandydamas slopinti arba intelektualizuoti savo aistras. Psichinės gynybos mechanizmai paprastai yra neveiksmingi, nes nepajėgia suvaldyti užplūdusių impulsų. Jeigu paauglys psichologiškai kenčia, tai ne dėl to, kad instinktai yra nepermaldujami; priešingai – dėl to, kad juos slopinantys mechanizmai yra per silpni arba per stiprūs. Nedvejodamas galiu teigti, kad paauglystės krizė – tai instinktų išstūmimo krizė, kurią sieju su isterine neuroze.

Yra trys paauglystės krizės stadijos, arba trys instinktų transformacijos formos. Pirmoji stadija pasižymi tuo, kad paauglį stipriai užvaldo mechanizmai, skirti instinktams tramdyti. Šių mechanizmų veiksmingumas pasireiškia išsisukinėjimais, susivaržymu, neryžtingumu, apatiškumu ir baikštumu. Draudimų instancija tokia stipri, kad baimė sąlygoja bjaurėjimąsi savo kūnu, gėdą dėl savo troškimų ir minčių, mokymosi rigidiškumą ir nepagrįstą moralinį griežtumą.

Antroji paauglystės krizės stadija pasižymi provokuojančiu, įžūliu ir agresyviu paauglio elgesiu. Šioje stadijoje paauglys tampa visada pasirengęs akimirksniu reaguoti į įvairias situacijas, dažnai demonstruodamas impulsyvumą ir neapgalvotus veiksmus. Tokiam paaugliui būdingas polinkis gyventi tik dabartimi, pamirštant praeitį ir niekinant ateitį. Jo maištingumas atspindi išvirkščiąją neurotinės depresijos pusę. Jei suaugęs žmogus skūstųsi neurotine depresija, jis ją išreikštų nuovargiu, liūdesiu ir nusiminimu; o paauglys šią būseną išreiškia smurtu ar kitu destruktivių elgesiu. Kitaip tariant, užuot skundęsis draudimų griežtumu, paauglys tai išsako neapykantos ir agresijos forma. Šiame etape paauglys tampa maištingas, nes jaučiasi esąs bejėgis suvaldyti instinktų keliamą įtampą ir vidinius konfliktus.

Trečioji stadija pasižymi itin intymia vidine būseną, kuriai būdingas gilus liūdesys. Šioje stadijoje jaunuolis patenka į sadistinio superego gnaižtus – šis jį menkina ir žemina, verčia jaustis kaltą vien dėl to, kad yra gyvas. Taip paauglys tampa despotiško ir žeminančio superego auka. Apibendrinamas galiu teigti, kad paauglystės krizė svyruoja tarp sielvarto, maišto ir liūdesio. Šiose stadijose įvyksta instinktų transformacija iš seksualinės srities į sielvarto, maišto ar liūdesio sritį.

Dabar pažvelkime į paauglystę kaip į gedėjimo ir kūrybos procesą. Už ryškios krizės slypi lėtas, nesąmoningas atsiskyrimo ir instinktų transformacijos procesas. Prieš mus ne karo prieš instinktų įtampą drebinamas paauglys, bet žmogus, kuris žingsnis po žingsnio kuria save, kruopščiai atsisakydamas infantilų privilegijų. Kitaip tariant, paauglys turi prarasti ir iš naujo atrasti save, numirti kaip falinis vaikas ir atgimti kaip suaugęs žmogus. Kas yra ta vaikystė, kurią jis turi prarasti? Nuo kokio falinio vaiko paauglys privalo atsiskirti? Tai ne realus vaikas, kuriuo jis kadaise buvo, bet infantilios fantazijos ir iliuzijos, kuriomis gyveno. Paauglys privalo atsiskirti nuo pasakų, kuriomis buvo užliūliuotas tėvų ir aplinkinių. Tai reiškia prarasti dvi iliuzijas, du idealizuotus vaizdinius: save ankstyvoje vaikystėje ir tėvus. Paauglys turi prarasti fantaziją apie vaiką-karalių, kuriuo manė esąs, taip pat idealizuotus tėvus iš Edipo komplekso fantazijų.

Čia būtina prisiminti fantazijos apibrėžimą. Kas yra fantazija? Fantazija – tai scena, kurią subjektas suformuoja siekdamas iškrauti instinktų keliamą įtampą, kurios iš tiesų niekada negalės iškrauti. Ši įtampa – tai libido likutis, perteklius, kuris nuolat stimuliuoja psichinį gyvenimą. Šis likutis paprastai lieka giliai įsitvirtinęs kūno erogeninėse zonose. Nors paauglys pats kuria fantaziją ir joje atlieka specifinį vaidmenį, jis to sąmoningai nesuvokia ir nepastebi. Jis sukuria nesąmoningą fantaziją, bet to neįregistruoja. Fantazija paauglį veikia taip stipriai, kad subtiliai susilieja su tikrove ir tampa giliausio tapatybės sluoksnio dalimi.

Noriu pabrėžti, kad infantilias fantazijas reikia ne slopinti ar bausti už jas, bet pertvarkyti ir transformuoti, nes

jos yra neišnaikinamos. Todėl kalbu apie gedėjimo darbą: tai procesas, kurio metu vyksta fantazijų transformacija. Suaugęs žmogus, pats to nesuvokdamas, toliau kartojta tas pačias infantilias scenas suaugusiojo gyvenime, tik pakeisdamas aplinką ir veikėjus. Nors veikėjai keičiasi, scenarijai ir pati forma išlieka tie patys. Praeities tėvus ir malonumus pakeičia šiandienos išrinktieji, kurie atkartoja tas pačias vaikui būdingas meilės, neapykantos, aistrų ir kančių situacijas. Paauglio ir suaugusiojo gedėjimo procesai turi panašumų. Suaugusiajam netektis tampa ilgu ir laipsnišku mokymosi mylėti iš naujo procesu: anksčiau jis mylėjo gyvą žmogų, o dabar, po jo mirties, reikia išmokyti mylėti jį kitaip. Panašiai ir paaugliui: anksčiau jis mylėjo save kaip vaiką, o dabar, užaugęs, turi išmokyti mylėti save kaip suaugusį. Suaugusiojo gedulą sukelia artimojo mirtis, o jaunuolio – atsiskyrimas nuo infantilų teorijų, fantazijų ir iliuzijų. Tačiau abiem atvejais atliekamas tas pats darbas: savo fantazijos pritaikomos prie naujos patirties, t. y. mirties sukulto praradimo ir brendimo metu pabudusių instinktų intensyvumo.

Akivaizdu, kad pasiekti tobulą suaugusiojo psichiką yra nepasiekiamas idealas, savotiška utopija, vis dėlto galima išskirti keletą bruožų, būdingų brandžiai asmenybei. Pirmasis iš jų – gebėjimas laisvai ir be gėdos jausmo žaisti kaip vaikui. Suaugęs žmogus jaučiasi laisvas tam tikra prasme grįžti į vaikystę, nes pats to nesuvokdamas žino, kad tai nekeltų grėsmės jo asmenybės tvirtumui. Antrasis bruožas – nebijojimas priklausyti nuo autoriteto. Užduočių vykdymas ar paklusnumas kito reikalavimams nereikia savęs nužeminimo iki nevertingo objekto. Manymas, kad paklusnumas išorinei instancijai yra žeminantis dalykas, atspindi infantilų jautrumą, rodantį, kad subjektas dar neįveikė paauglystės krizės.

Prieš tai minėjau, kad paauglystės krizės tarpsnis yra glaudžiai susijęs su isterine neuroze. Kodėl sieju paauglystės krizę su isterine neuroze? Ką jos turi bendro? Tiek paauglystės krizei, tiek isterinei neurozei būdinga infantili santykių vizija. Paaugliai, kaip ir isterine neuroze sergantys asmenys, tikrovę suvokia pro iškreiptą infantilios fantazijos filtrą. Jiems pasaulis suskirstytas į dvi klases: ponas ir tarnas, fališkas ir kastruotas, stiprus ir silpnas, dominuojantysis ir dominuojamasis. Techniškai tariant, ar kalbėtume apie jaunuolį, ar apie suaugusįjį, sergantį isterine neuroze, pamatytume, kad jų atvejais yra įvykęs regresas į falinę fazę, kurioje viešpatauja žmonių susiskirstymo fantazija. Jei tarpasmeniniai santykiai persmelkti tokios manichėjiškos fantazijos, jie neišvengiamai tampa disfunkciniai. Vaikino baimė būti užvaldytam, dominuojamam ir paklusniam virsta baime įsitraukti į tarpasmeninius santykius ir patirti, kad partnerės reikalavimai yra nepasotinami. Jis bijo nepatenkinti partnerės ir patirti jos panieką arba tapti pernelyg nuo jos priklausomas ir patirti jos despotizmą. Tokia baimė gali pasireikšti erekcijos ir ejakuliacijos sutrikimais. Panašiai merginų baimė būti užvaldytom gali pasireikšti atsisakymu lytiškai santykiuoti ir baime, kad vyras ją nužemins iki vulgaraus malonumų objekto.

Tačiau tarp paauglystės krizės tarpsnio ir isterinės neurozės yra dar vienas ryškus panašumas: dėl seksualinių instinktų keliamo nerimo paaugliai yra priversti libido energiją perkelti į viską, kas nėra seksualinė veikla. Tuomet jie tampa savotiško autoerotizmo aukomis: kadangi jų seksualiniai potraukiai slopinami, jų neseksualiniai santykiai ir elgesys neišvengiamai bus hiperseksualizuoti. Elgesys, kurį sąlygoja seksualinių instinktų perstumimas į neseksualinę veiklą, gali būti labai įvairus: demonstratyvūs pasisakymai, savižudybės planai, priklausomybė nuo kompiuterinių žaidimų ir narkotikų, meninė veikla, rizikingas elgesys, chuliganizmas, agresija, muštynės, maištas, smurtiniai aktai, tokie kaip seksualinė prievarta, t. y. lytinis aktas, negalint jo realizuoti socialiai priimtina forma, virsta neapykantos ir naikinimo ginklu.

Noriu trumpai apsvaistyti vieną specifinę sąvoką: diskursas. Yra gausybė šios sąvokos analizių ir paaiškinimų, tačiau noriu panagrinti tik jos santykį su paauglyste, kentėjimu ir isterija. Kas šiuo atveju yra diskursas? Diskursas visų pirma yra santykis tarp dviejų žmonių, pavyzdžiui, tarp paauglio ir tėvo, tarp paauglio ir mokytojo arba tarp psichoanalitiko ir analizuojamojo asmens. Dar tiksliau tariant, tai savotiška tarpusavio priklausomybė. Noriu akcentuoti, kad subjektas, dalyvaudamas diskurse, yra kenčiantis subjektas. Jis kenčia dėl priklausomybės nuo kito, bet kenčia ne kaip pažemintas tarnas, o kaip neurozės auka. Jei galvotume apie vadovą, mokytoją, meilės prašantį žmogų ar net psichoanalitiką, visi jie pripažintų, kad išgyvena nerimąstingumą ne dėl kito priespaudos, bet dėl savo paties vidinio prieštaravimo: jie nori išsilaisvinti iš kito, bet kartu desperatiškai trokšta nuo jo priklausyti.

Būtent čia ir slypi problema. Kas yra isterinė neurozė, jeigu ne ši prieštaringa būseną: stiprus troškimas turėti globėją, bet kartu ir troškimas nuo jo atsiskirti?

Kaip tai siejasi su paauglyste? Nesvarbu, ar tas kitas yra idealus meilės objektas, valdžios atstovas, jaudinanti geismo figūra ar sadistinis superego, paauglys vienu ar kitu būdu yra priklausomas nuo šių figūrų. Čia veikia du veiksniai: priklausomybė nuo kito reikalavimų ir vidinė instinktų banga. Abu šie veiksniai sukelia įtampą, kurios paauglys negali iškrauti ir kuri savo prigimtimi yra perteklinė. Kitaip tariant, kito instancija paauglio aplinkoje kursto jo instinktus, bet kartu ir juos slopina. Paauglys kreipiasi į šį kitą, jo geidžia, bet kartu jo bijo. Ši priklausomybė nuo kito sukelia prieštaringas būsenas, kurios yra neišvengiama isterinės neurozės sąlyga. Tokių būsenų ambivalencija paprastai pasireiškia merginos įžūliu seksualiniu žavesiu, kuris kontrastuoja su paralyžiuojančiu kuklumu ir paklusnumu intymumo srityje; vaikino atveju – niekingu įžūlumu ir kontrastuojančiu neryžtingumu. Abiem atvejais matome, kad paauglio psichinė įtampa tokia stipri, jog seksualinis polėkis yra priverstas palikti jam skirtą genitalinę sritį ir migruoti į kitą vietą, kuri nėra genitalinė, pavyzdžiui, agresija, maištas ar liūdesys. Šiuo atveju maištas, provokacijos, agresyvus elgesys, intelektualinė ar net meninė veikla – žvelgiant psichoanalitiniu požiūriu – neturi nieko bendro su tuo, apie ką šios praktikos sąmoningai byloja. Šį skilimą reikia suvokti kaip isterinį skilimą tarp slopinamos genitalinės srities ir hipererotizuotos negenitalinės srities. Noriu akcentuoti, kad kitas, kaip instancija, jaudina ir slopina, tačiau taip pat įkūnija meilę ir baimę. Todėl paauglystės aplinkoje gausu veiksmų, žadinančių geismą, tačiau joje taip pat slypi griežti draudimai. Toks prisirišimas prie aplinkos, turinčios tokius ambivalentinius veidus, destabilizuoja paauglį ir palaiko nuolatinę emocinę krizę. Būtent čia slypi libido transformacijos darbas. Kad genitalinė sritis arba genitalinis libido turėtų vietą išsikrauti ir realizuotis kaip instinktas, jis privalo išeiti iš savo gimtosios vietos ir pereiti į socialiai priimtina vietą, kurioje galėtų nesąmoningai būdu realizuotis. Šiuo požiūriu noriu akcentuoti, kad žmonių įsitraukimą į socialinių institucijų sritį sąlygoja būtent šis isteriškas skilimas.

Tačiau, be troškimų įvairovės, neapykantos, meilės ir baimės veiksmų, jaunuoliai kitą patiria kaip aukščiausių reikalavimų siaubą. Nesvarbu, ar tai būtų tėvai, mokytojai, bendraamžiai ar net meilės objektas, kitas visada patiriamas kaip reiklus ir priekabus, keliantis stiprų nerimą. Savo fantazijose ir sapnuose paaugliai yra persekiojami daugybės nuolatinių reikalavimų: reikalavimo mylėti – sukeliančio nerimą, kad esi kito kalyns; reikalavimo laikytis taisyklių – sukeliančio nerimą, kad esi pavaldus kitam; reikalavimo prarasti nekaltybę – sukeliančio nerimą, kad esi bejėgis; reikalavimo sėkmingai įveikti neišvengiamus gyvenimo išbandymus – sukeliančio nerimą, kad nepavyks; reikalavimo atitikti tėvų, mokyklos ir visuomenės standartus – sukeliančio nerimą, kad esi nevykėlis. Visi šie veiksniai išreiškia infantilų falinę fantaziją, kuri persmelkusi išsivirkščią paauglio gyvenimą. Įdomu, kad būtent paauglystės laikotarpiu pradeda klestėti keiksmažodžiai, patyčios ir žmogaus orumą niekinančios frazės, kurios išreiškia susiskirstymą tarp žmonių: tarp galingo falinio karaliaus, kurį įkūnija nusikaltėlis, kovotojas ar turtingas žmogus, ir pažeminto tarno, kuris yra niekinamas ar net redukuojamas iki sadistinių malonumų objekto.

Jeigu yra būseną, verčianti jaunuolį drebėti iš siaubo, tai matyti kitą, kad jis yra laimingas. Paauglys negali pakęsti, kai jo tėvai ir net aplinkiniai yra laimingi. Bet kodėl taip yra? Kodėl kito laimė paaugliui yra tokia nepakeliamą? Yra tik vienas dalykas, kurio paauglys labiausiai bijo, – jaustis pažemintam iki pavaldaus objekto rango. Paauglys negali pakęsti, kad jo tėvai yra laimingi, nes jo infantilioje falinėje fantazijoje, kurioje figūruoja ponas ir tarnas, stiprus ir silpnas, dominuojantysis ir dominuojamasis, jų džiaugsmas yra išgyvenamas kaip nusižeminimas prieš viešpataujančias idėjas, infantilūs idealus, žodžiu, tėvai atitinka kažkokio didžiojo kito lūkesčius. Reaguodamas į šią kankinančią fantaziją, paauglys niekada nenustos provokuoti ir į neviltį varyti tuos, kurie jį myli. Būtent čia slypi isteriškas tiesos geismas. Šiuo požiūriu isterikas negali pakelti neteisybės, nelygybės, žodžiu, to, kad žmonėms yra meluojama ir kad jie yra apgadinėjami, kitaip tariant, kad jie netiesiogiai vykdo didžiojo kito reikalavimus. Taigi, paauglys neįveikęs šį įniršį perkels ir į suaugusiojo gyvenimą, o iš ten ieškos būdų iškrauti socialiniame gyvenime.

Ak, tas parkas...

Lietuvos nacionalinis operos ir baletų teatras (LNOBT) pakvietė į paskutinę šio sezono premjerą – žymaus prancūzų choreografo Angelino Preljocajo 3 veiksmų baletą „Parkas“ (pagal Wolfgango Amadeaus Mozarto muziką). Šis Vilniuje atgimęs baletas gyvuoja jau trisdešimt metų ir vis dar yra populiarus, nors meilės, erotiškumo samprata, išgyvenusi tam tikrą krizę, per dešimtmečius gerokai pakito. Po premjeros Paryžiuje šį baletą statė *Deutsche Oper* baletų trupė Berlyne (1998), Bavarijos valstybinio baletų trupė Miunchene (2003), „La Scalos“ baletų trupė Milane (2007), vėliau jis buvo atnaujintas Paryžiaus opereje (2010), o 2011 m. gavęs oro linijų „Air France“ užsakymą sukurti reklaminių filmų choreografas panaudojo jame vieną iš „Parko“ duetų.

Sukurti „Parką“ Preljocają įkvėpė ne tik Mozarto muzika, bet ir XVII–XVIII a. prancūzų rašytojų – moterų ir vyrų – kūriniai, taip pat „Meilės šalies žemėlapis“ (*Carte de Tendre*), kurio viena autorių yra svarbi prancūzų literatūros istorijos asmenybė Catherine de Rambouillet (1588–1665), įkūrusi Paryžiuje garsų literatūros saloną (septynioliktame amžiuje!). „Meilės šalies žemėlapis“ vaizduoja meilės kraštovaizdį ir vingiuotus kelius į meilę, atspindėdamas visą rafinuotą to meto meilės ryšių etiketą. Žemėlapis metaforiškai supažindina su meile, jos etapais, galimais pasirinkimais ir spąstais. Kelio pradžia – vietovė *Nauja Pažintis*. Jeigu keliautojui pavyks išvengti *Abejingumo ežero*, jo laukia trys galimi maršrutai į tris miestus: *Meilės iš Polinkio*, *Meilės iš Pagarbos* ir *Meilės iš Dėkingumo*. Aistra šiame žemėlapyje tenka patys pakraščiai – ten tyvuliuoja nepažinta ir uolėta *Pavojų jūra*, o už jos plyti *Nežinomi Kraštai*.

François Chauveau žemėlapio graviūra buvo išspausdinta pirmajame Madeleine de Scudéry (1607–1701) romano „Klelija“ tome. Šią baroko epochos rašytoją galima įvardinti kaip pirmąją Georges prancūzų literatūroje – mat ji pasirašinėjo šiuo savo brolio vardu. Ji rašė istorinėmis, mitologinėmis ir praktinėmis savo laikmečio temomis, tokiomis kaip viešas kalbėjimas, retorika, kalbėjimas salone, laiškų rašymas. Ji niekada nebuvo ištėkėjusi, vėliau, mirus broliui, pasirašinėjo Sapfo pseudonimu. Madam de La Fayette (1634–1693) savo kūrinius irgi spausdino anonimiškai. To meto Prancūzijoje buvo nemaža išsilavinusių moterų, kurios ne tik rašė laiškus, bet ir leido knygas. Madam de La Fayette romanas „Princesė de Klev“ žinomas ir lietuvių skaitytojams. Aišku, tos moterys turėjo priklausyti tam tikram visuomenės sluoksniui.

Rašytojams vyrams, žinoma, buvo lengviau rašyti apie jausmus, meilę ir jos rafinuotas intrigas. Pierre'as Choderlos de Laclos (1741–1803) gerokai vėliau parašė romaną „Pavojingi ryšiai“. Jis vadinamas pirmuoju psichologiniu prancūzų romanu ir yra gana įžūlus – jame vaizduojamas aristokratų dorovinis nuopuolis, intrigos, o veikėjų charakteriai atskleidžiami pamažu. Ir, aišku, daugelis yra girdėję apie Pierre'ą Carlet de Marivaux (1688–1763) kaip apie komedijų autorių. Jo pjesėse meilė vaizduojama kaip staiga užklumpantis jausmas, analizuojami įvairūs jos atspalviai – vidiniai meilės ir drovumo, baimės, savimeilės konfliktai, išorinės kliūtys, kurias nugali visa apimanti meilė.

Prancūziškojo parko, kaip griežtai sutvarkytos gamtos, derinamos su architektūra ir skulptūra, samprata įsitvirtino Liudviko XIV laikais. Tai mažiau pavojinga žmogui gamta nei miškas, bet čia slypi kitokie pavojai. Čia vyksta teatro spektakliai, režisuojamos šventės, žaidžiama, flirtuojama, ženklais ir kūno kalba išreiškiami jausmai ir kyla grėsmė būti suviliotam, išduotam ar išjuoktam. Preljocajas savo kūryboje gausiai naudoja šiuos istorinius ženklus ir kuria naujus. Choreografo kūrybos

tyrinėja, šokio kritikė Brigitte Paulino-Neto teigia: „Preljocajui šokis, prieš įgaudamas prasmę, pirmiausia yra ženklas; jį būtina suprasti kaip abėcėlę, hieroglifų rinkinį, kurį reikia iššifruoti ir interpretuoti, kaip semantinę dëlionę, kurią reikia pertvarkyti, perkomponuoti ir perdëliti. Choreografija jam neabejotinai yra raštas.“

LNOBT „Parko“ pastatymo scenografija (scenografas – Thierry Leproustas) griežta, nekelianti pasitikėjimo ir nesvetinga. Apkarpyti ir suformuoti parko medžiai suteikia galimybę rasti pavėsį šešėlyje, pasislėpti, bet sykiu jie tampa ir grėsmingais narvais, įkalinančiais įsimylėlių širdis. Grėsmingai besikaupiantys debesys pranašauja audrą aistrų išskankintoms sieloms (šviesų dailininkas – Christianas Kassar). Visai meilės ir aistrų dramai vadovauja ketvertas sodininkų – šiolaikiniai kupidonai su juodais akiniais (pasiruošę stebėti saulės užtemimą?) ir universalios odinėmis prijuostėmis. (Birželio 19 d. spektaklyje jų vaidmenis atliko Lorenzo Epifani, Andrea Canei, Jonas Kertenis ir Voicechas Žuromskas.) Baletų struktūra taip pat griežta, choreografija ir atmosfera atitinka pasirinktus Mozarto kūrinius (tą vakarą baletą dirigavo Yannis Pouspourikas): visuose trijuose veiksmuose pirmiausia pasirodo sodininkai (jie šoka pagal garso takelį), paskui kordebaletas ir galiausiai – solistai.

Pirmajame veiksmo kordebaletu moterys, vyrai ir solistai vilki rokoko stiliaus vyriškais aukštuomenės kostiumais (kostiumų dailininkas – prancūzų ir amerikiečių aukštosios mados dizaineris Hervé Pierre'as). Galima suprasti, kad čia vyrauja lyčių lygybė ir moterų emancipacija – nors vyrai ir moterys išsidėstę skirtingose scenos pusėse, kiekvienas turi savo kėdę, žino savo vertę, kaip ir priklauso tikriems aristokratams. Abiejų lyčių atstovai stebi vieni kitus. Vyksta susipažinimo žaidimas, pokalbiai, šokami vokiški šokiai, kol sugalvojamas naujas žaidimas – pašalinama viena kėdė ir kiekvienas šokėjas turi suspėti užimti laisvą kėdę, kad neliktų be jos. Jausmai ir emocijos čia santūrus, neperžengiantys etiketo ribų. Solistų poros (Julija Stankevičiūtė ir Jonas Laucius) susitikimas (galima nuspėti, kad tai madam de Klev ir mesjė de Nemuras) vyksta irgi laikantis aukštuomenės normų ir baigiasi neišsipildžiusios meilės viltimis. Žvelgiant iš nūdienos perspektyvų, tuo spektaklis galėtų ir baigtis.

Antrajame veiksmo atiduodama duoklė rokoko moterų kostiumams, estetikai ir papročiams. Scenoje pasirodžiu-

sios rūmų damos puošnėmis, autentiškais rokoko raštais margintomis suknelėmis susiburia tvarkingai nugenėtų ir suformuotų medžių-narvų pavėsyje. Tos moterys – gėlės nakties prieblandoje – alpsta nuo karščio, aistros ar neišsakytų jausmų, nes alpylys – vienas iš rokoko estetikos bruožų. Čia jas galima apžiūrėti kaip eksponatus – jos tampa svajonių ir aistrų objektu, jas galima išrengti iki apatinių (gera proga susipažinti su praėjusių epochų apatiniais moterų rūbais iš lino), nes tokie rafinuoti kostiumai, be abejo, trukdo meilės žaidimams. Moterys žaidžia žaidimą: slapstosi už medžių nuo jas prižiūrinčios vyriausiosios rūmų damos. Tokias pusnuoges ir basas šokėjas užklumpa vyrai (jie kostiumuoti ir apsiavę!). Imituodami laukinių kačių plastiką, jie prisigretina prie moterų, įžūliai jas atakuoja, siekdami įgyvendinti savo troškimus, pasitelkia rafinuočiausius gundymo būdus, prispausdami jas prie medžio, „apsėsdami“ ir užkariuodami... Kiekviena šokėjų pora, prisiglaudusi prie medžio, susilieja. „suauga“ su juo. Preljocajo choreografijoje galima įžvelgti senovinių gobelenų scenų antikinėmis ir biblinėmis temomis užuominų. Lietuvių žiūrovai šiame veiksmo gali įžvelgti ir Balio Sruogos dramos „Apyaušrio dalia“ motyvus. Šios scenos choreografiniai ženklai aiškūs, tikslūs ir apskaičiuoti, atskleidžiantys šį meilės žaidimą: vyrams siekiant užkariauti moters širdį, laimėti bučinį ir meilės prisipažinimą. Jie jau norėtų pasidžiaugti pergale, bet moterys nuo jų pasprunka ir vyrai lieka nieko nepešę.

Solistų duetas vis dar demonstruoja lyčių lygybę ir užgimstančius abipusius jausmus, atsiskleidžiančius aukštų šuolių choreografijoje. Tiesa, su išlygomis: kai kurie choreografiniai ženklai rodo, kad šiame aistros žaidime vis dėlto viršūma vyrai, nors moteris tam ir priešinasi, vis dar varžoma etiketo ir moralės normų. Vyro žavesys žadina jai aistrą, kuriai ji nenori pasiduoti, – tokie sumišę jausmai kelia sykiu ir neapykantą, ir meilę.

Trečiajame veiksmo kordebaletu šokėjos aprenktos juodomis suknelėmis su juodais šydais. (Čia choreografas turbūt atiduoda duoklę Albanijai, iš kurios kilę jo tėvai, ir kitiems musulmoniškiems kraštams.) Tos juodos gūbės-moterys čia irgi pasyvios – svajojančios ir nuobodžiaujančios, bet santūriai slepiančios savo jausmus. Parko medžių nebėra, o tuščiąjį erdvę apgaubusi žvaigždėta naktis yra užuomina apie Europą. Bet moteris čia vėl užklumpa vyrai – šįsyk jos tiesiog ištempiamos, „išraunamos“ iš užkulisių, „sutramdomos“ ir pagrobiamos.

Artinasi audra – ir ne tik scenografijoje, bet ir pagrindinių personažų išskankintose sielose: jie išsivaduoja ne tik iš judesius varžančių kostiumų, bet ir iš etiketo, papročių nustatytų normų – jų emocijos ir jausmai prasi-veržia vitališka jėga. Choreografiniai ženklai kalba apie tai, kad išskankinta, alpstanti moteris ieško prieglobsčio, meilės ir užuojautos vyro sieloje, laudydama nusistovėjusių stereotipus, bet nesiliaudama gintis net tada, kai nustoja priešintis. Perteikti veikėjų išgyvenimus padeda nepaprastai išraiškingas Mozarto koncerto fortepijonui Nr. 23 A-dur *Adagio* (solo fortepijonu – Justas Čeponis). Paskutiniame pagrindinių veikėjų duete gilūs ir abipusiai, jokių kliūčių nevaržomi jausmai išsilieja organišku šokiu. Meilė suteikia sparnus ir bjaurusis ančiukas virsta gulbe, pasiruošusia aukštiesiems skrydžiams. Tuo ir baigiasi šis spektaklis. Tiesa, pasirodę sodininkai dėl netikėtos atomazgos atrodo kiek sutrikę ir atsidūrę beorėje erdvyje, bet juk sodinti ir prižiūrėti parką galima nuolat ir vis iš naujo.

– NIDA TIMINSKAITĖ –

Martyno Aleksos nuotraukos

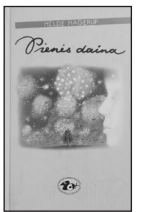
Senienos ir naujienos (5)

Philippa Pearce. *Tomo vidurnakčio parkas.* Apysaka. Iš anglų k. vertė Viltaras Alksnėnas. V.: Alma littera, 2020. 239 p.

Britų vaikų literatūros klasika: knyga 1958 m. apdovanota Carnegie medaliu. Nuostabiai išpinta Einsteino reliatyvumo teorija – pasakojime dabarties laikas kaitaliojasi su praeitimi, pabaigoje veikėjai atranda, kad jie, nors gyvena skirtingose epochose, susitiko – vadinasi, *susitikti* (net jei tik per kultūrinės nuorodas) gali beveik visi žmonės. Šiek tiek primena F. H. Burnett „Paslaptinę sodą“, tik šioje knygoje daugiau įtaigios mistikos.

Hilde Hagerup. *Pienės daina.* Romanas. Iš norvegų k. vertė Brigita Urmanaitė. V.: Alma littera, 2004. 224 p.

Norvegijos kaimelis, nedidelė bendruomenė: mama su dviem paauglėm dukrom, kurių tėtis dingio jūroje. Pasakojama pirmuoju asmeniui, mergaitės, kuriai šiandien būtų labai nesunku diagnozuoti kokį nors sutrikimą (mažiausiai aspergerį), balsu. Vyresnioji sesuo buvo valtyje su tėčiu, kai įvyko nelaimė – nutrenkė žaibas, bet išplaukė ant plastikinio plausto. Įvykis ją taip paveikė, kad ji visą laiką dainuoja. Daugmaž viskas patiko – atšaurūs santykiai su senele, draugysčių tikroviškumas, neidealus, bet širdį turintis mokytojas; tik vyresnėlės stebuklingas „pasveikimas“ neįtikino.

Susan Coolidge. *Ką nuveikė Keitė.* Apysaka. Iš anglų k. vertė Viltaras Alksnėnas. V.: Alma littera, 1999. 224 p.

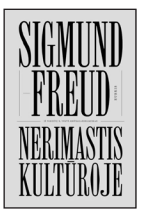
Primena ir „Heidą“, ir „Polianą“, ir „Mažąsias moteris“. Kur daug vaikų, ten neišvengiamai įvyksta daug nuotykių ir juokingų situacijų. Blogiausia – įvyksta ir ta pati nelaimė, kaip jau minėtose knygose: pagrindinė veikėja susižeidžia ir yra prikaustoma prie lovos. Prasideda didaktinė dalis, moralizavimai, pamokymai ir patarimai (absurdžiausias – stengtis gražiai rengtis ir šukuotis). Eiliavimas kaip XIX a. aukštuomenės vaikų laisvalaikio dalis šiandien atrodo gan grafomaniškai. Tradicija vis dar truputį gyva, bet ne tarp vaikų ir nebe aukštuomenėje.

Edmund Niziurski. *Penki melionai į rankas.* Apysaka. Iš lenkų k. vertė Birutė Mikalonienė. V.: Alma littera, 2000. 400 p.

Primena vaikystę, tiksliau, jokiame vaikų literatūroje neaptartą baisųjį gariūnmetį. Mat vaikų literatūra įprastai idealizuoja gyvenamąją aplinką ir moralizuoja skaitytoją per klystančius veikėjus. Čia pasimėgauta pačia gariūnmečio medžiaga, laukiniu kapitalizmu, banditizmu – istoriniu Lenkijos laikotarpiu, kuris iš šiandienos perspektyvos atrodo, be abejo, absurdiškai. Dukra: „Man labai įdomu knygos apie verslą.“

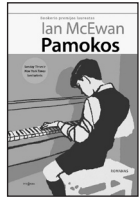
Sigmund Freud. *Nerimastis kultūroje.* Iš vokiečių k. vertė Jokūbas Andrijauskas. V.: Hubris, 2023. 119 p.

Esu slapta Freudu gerbėja, nes juk visi žino – jis toks „pasenęs“, kad viešai teįmanoma šaipytis. Pasenęs, bet tą šaukiantieji nei skaitė, nei permanė. Visuomet traukė jo teorijos paradoksalumas, pvz., mintis, kad po kiekviena „idilė“ slypi nuožmūs santykiai; taip pat biseksualumo universalizavimas (p. 53). Nustebau aptikusi, kad „šeima – visuomenės ląstelė“ yra ne kunigų folkloras, o Freudu metafora (p. 62)! Tiesa, jis formuluoja „kultūros gema-lo ląstelė“. Skaitinys iš naujo aktualus (knyga išleista 1930 m.) šiandieninio karo kontekste, apie agresiją kalbama kaip apie vieną svarbiausių žmonijos potraukių. „Taip pat nėra joks nesuprantamas atsitiktinumas, kad germaniška pasaulio valdymo svajonė save papildė antisemitizmu, suprantama ir tai, kad bandymas sukurti

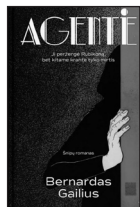
komunistinę kultūrą Rusijoje savo psichologinę atramą rado buržuazijoje. Tik kyla neramus klausimas: ką darys sovietai, išnaikinę savo buržuaziją?“ (p. 64). Susikurs naują, iš proletarų.

Ian McEwan. *Pamokos.* Romanas. Iš anglų k. vertė Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė. V.: Tyto alba, 2024. 520 p.

Kokią knygą bėpaimčiau – rašytojas pasakoja apie savo skaudžias vaikystės patirtis internete. Būtų galima atlikti tyrimą, kokia dalis prozininkų iš tikrųjų ten užaugo. Gūglinau – na, žinoma, romane yra ir daugiau autobiografinės medžiagos. Įtraukimu priminė „Mažą gyvenimą“, „Dagi-lį“, „Olandų namą“ ir kitus ne per seniausiai skaitytus romanus. Yra smagių pasažų ir frazių, pvz., „tečerinis verslumas“. Arba: „Jeigu jam kas būtų pasakęs, kad yra patologiškai priklausomas nuo sekso kaip kiti nuo narkotikų, būtų linksmai tą pripažinęs. Jei jau yra priklausomas, tikriausiai yra suaugęs“ (p. 176). Daug britų literatūros istorijos: tik skaitydama šią knygą geriau supratau Kornelijaus Platelio Keatso „Odės Psichei“ vertimą. Yra svarstymų apie romano rašymą ir kaip artimieji (o ir gerbėjai) ten atpažįsta save, nors pasinaudota tik nereikšmingu faktu ar išoriniu bruožu. Manau, šiuo metu knyga galėtų terapiškai veikti pedofilijos aukas.

Bernardas Gailius. *Agentė.* Šnipų romanai. V.: Aukso žuvis, 2024. 412 p.

Labai gerai sukonstruotas istoriko romanas, deja – visiškai ne man. Bet nuoširdžiai pasidžiaugiau, kad *goodreadsuose* jį giria influenceriai (nors ir suabejojau, ar jiems tikrai buvo įdomu). Kairieji kalba mediniais dialogais, lyg iš Lenino raštų. Bandžiau juos išsprauti bent jau į Kasparo Pociaus lūpas – niekaip neišėjo. Dešinieji, atvirksčiai, sugeba net rusiškai nusikeikti. Imituojama tarpukario leksika: *filma, pagelba*. Viskas taip teisinga, dešina, net Norberto Černiausko knyga pareklamuota, o komunistai – žydiškais vardais. Stinga kokios nors klaidos, literatūrinio triksterio. Įdomu, kuria kalba Konstantinas skaitė Augustino „Išpažinimus“ (tai aišku, kad bet kuria, juk buvo šviesūs laikai). Pasažai, vaizduojantys *kavianską* buitį, gražiai pavyko. Vis dėlto jei tik grožinėje literatūroje randu pižoniškos kulinarijos, ji automatiškai gauna minusą. Lauksiu ekranizacijos.

Vasyl Machno. *Patarimas kaip geriau rašyti eilėraščius.* Iš ukrainiečių k. vertė Antanas A. Jonynas. V.: Baziliskas, 2024. 110 p.

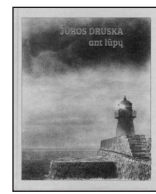
Knyga išleista privačiomis lėšomis, siekiant ir tokiu būdu prisidėti prie paramos Ukrainai. Prisidėjo visi tame dalyvavę bendraautorai (gražus dailininko Mikalojaus Vilučio viršelis). Vasylio Machno poezijoje gausu kultūrinių ir istorinių nuorodų, bet įdomiausia naratyvinė dalis, kai autorius žaidžia reakcijomis į savo pavardę. Nestoras Machno buvo anarchokomunistas, nesutikęs susivienyti su bolševikais po Spalio revoliucijos.

Ali Benjamin. *Šis tas apie medūzas.* Apysaka. Iš anglų k. vertė Almantė Rimavičienė. V.: Nieko rimto, 2023. 256 p.

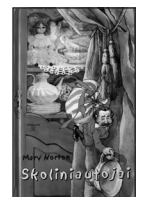
Nemažai biologijos faktų, pvz., kad medūzos ir maži rykliukai girdi žmogaus širdies plakimą. Dar viena knyga, įrodanti dramatiškų siužetų paaugliams būtinybę: veikiausiai dėl potvynio bangos nuskęsta pagrindinės veikėjos draugė, gera plaukikė. Neurodivergentiška mergaitė ima galvoti, kad draugė mirė nuo labai retos medūzos (irukandžio) nudilginimo. Ji liaujasi kalbėjusi ir ima narplioti tą versiją kaip detektyvą. Pozityvi atomazga – užmegztas santykis su mokytoja ir hiperaktyvumo sutrikimą turinčiu berniuku, imama kalbėtis su tėvais ir mirusios draugės mama. Stulbina, kiek daug žmonių užsienio leidyklose (sprendžiant iš padėkų) dirba su vaikų literatūros rankraščiu, kol jis tampa knyga.

Mindaugas Lukošaitis, Gintaras Grajauskas. *Jūros druska ant lūpų.* Komiksų knyga. Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, 2023. 72 p.

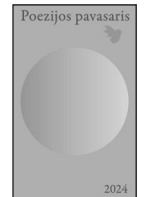
Mindaugas Lukošaitis yra nuostabus piešėjas: net į kryžių pataikiusi kulka pavaizduota taip tiksliai, kad gniaužia kvapą. Komiksas militaristinis, berniukiškas – kovos, šūviai, smūgiai (deja, patvirtinu stereotipą – ir kine, ir literatūroje sunkiai tveriu smurtą). Bet niekaip nepaneigsi estetinio aspekto – grafito linijos.

Mary Norton. *Skoliniautojai.* Iš anglų k. vertė Viltaras Alksnėnas. V.: Tyto alba, 2002. 199 p.

Senamadiška proza vaikams, miela ir kai kuriems suaugusiesiems. Pasaulio išplėtimas – kas, jeigu egzistuoja būtybės, apie kurias mes nieko nežinome. Susidūrimas atveria dvejopą žmogaus prigimtį: vienus tie maži žmogeliukai domina ir kelia norą draugauti, kiti pasiryžę juos išnaikinti be jokio smalsulio atgamtai. Dukra tvirtino mačiusi ir japonų kino adaptaciją.

Poezijos pavasaris '24. Sudarė Viktoras Rudžianskas ir Tomas Vyšniauskas. Svečių kūrybą atrinko Indrė Valantinaitė. V.: Rašytojų klubas, 2024. 383 p.

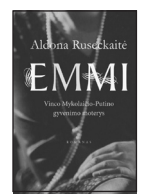
Maloniai nustebino Uršulė Toleikytė ir Lilija Rakova. Naujausia tendencija, būdinga ne tik Mariui Burokui, bet ir Vladui Braziūnui, – eilėraščių rašymas proza. Kitaip sakant, paprasčiausia mada. Susierzinau, pradėjusi Aldonos Ruseckaitės straipsnį „Salomėjos pakeleiviai“: „Tik ar ji turėjo aiškias ir įtikinančias politines pažiūras, kurias dabar taip drąsiai primetame?“ (p. 115). Ir vėl apie tą patį... Tačiau baigdama jį skaityti likau visai patenkinta. Iš almanacho išmesčiau 30 % turinio, bet tokia jau aš, bjauri – mėtyčiau tik iš svetimų leidinių, ne iš savo.

Rasa Navickaitė. *Marija Gimbutienė: archeologija, Didžiosios Deivės hipotezė, feminizmas.* V.: Kitos knygos, 2024. 306 p.

Labai reikalinga ir įdomi knyga, kurioje parodomas ir posovietinės visuomenės pokytis, neskubrus atsivėrimas feminizmo idėjoms. Aktualiai papasakota Marijos Gimbutienės, kaip karo pabėgėlės, biografija. Turbūt esu arčiau Judith Butler lyčių teorijos negu feministinio dvasingumo – nenoriu būti moterimi deive (nors ir smagu buvo pažais-ti, skaitant Jean Shinodą Bolen).

Aldona Ruseckaitė. *EMMI: Vinco Mykolaičio-Putino gyvenimo moterys.* Romanas. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2023. 248 p.

Nežinau, kodėl ryžausi perskaityti – Vinco Mykolaičio-Putino gyvenimą jaučiuosi kaip ir pažįstanti, neseniai skaičiau dienoraščius ir laiškus, naujos informacijos rasti nesitikėjau. Bet buvo smalsu, kaip Aldona Ruseckaitė susitvarkė su medžiaga, – pradėjau skaityti nuo Irenos Kostkevičiūtės dalies, nes būtent tai labiausiai ir domino. Susitvarkė gerai, tikrai kruopščiai susipažino su prieinamais šaltiniais – sakyčiau, atliko disertantės darbą (archyvuose randu jos parašą). Aišku, svarbiausias tampa klasikinis meilės trikampis, konstruojantis atskirą kultūrinį siužetą. Kursyvu pateikiamos citatos virsta organiškų sąmonės srautu: visgi nenurodoma, kad cituojamas, pvz., Alfonsas Nyka-Niliūnas (p. 195). Yra kam aišku, yra kam ir neaišku. Skaitydama galvojau, kad tai, kas lieka neparašyta, pvz., ketvirtoji romano „Altorių šešėly“ dalis, ir reiškia jos neįmanomumą. Panašiai kaip gamtoje – jeigu kas nors neišgyveno atrankos, tai neišgyveno, ir tiek. Mąščiau apie Putino tėvus – nekintanti, sustabarėjusi sąmonė, net jei įsikibta „doros“

ADOMAS RAZMUS

Iš ciklo „...“

Sterilus skundas – mm – *Who are you? The stranger...*

...*The stranger in this perverted town his own kind twists*

„Turiu prisipažinti, jog vos vos atsispiriu pagundai atskleisti tavo vardą, kuris čia pat, rodos, ant liežuvio galo. Tačiau geriau ir toliau klaidinsiu ir vedžiosiu už nosies, nes yra tik viena tiesa – 23–06“

Kartais naktimis aš esu paklausiamas, blaškosi ant stiebų įtemptos drobulės, apsunęs krenta ant langų audinys

ir slepiasi tenais anapus tamsus buvimas – kieno tai žodžiai rangosi po mano kojomis, kyščiojami šiepiasi aprūkę smalos liežuviai

ir krenta į mūsų sielos gilumą ritmingai kapanodami kojomis. Ta marška užkritusi ant akių, tas aksomas padengiantis smegenis –

aš bėgu ir esu kalbinamas ir aš pasilenkiu susirinkti iš maišo išbyrėjusios ylos. Ne, tai tik pasiklydęs elnias, nuklydęs per švenčiausiąją naktį anapus poliarinio žiedo.

Palikti ant sniego pražysta įspaudai, stiebiasi į dangų lyg gėlės ir dūmų bokštas kilo iš netoli buvusios vietovės, mes priartėjome sekdami tą natūros ženklą

ir tenais gulėjo kraujas ir išbarstyti organai – ledas tirpo nuo užgesusio kūno paskleistos liepsnos ir gyvybė sroveno upeliais apleisdama subjaurotą kūną.

Aš atsiklaupiau ant kelių ir užsimoviau ant rankų vieną po kitos vos permatomas polietilenes pirštines. Jas iškėliau prieš save nelyg senovinių dievų adoracijai

ir tada blykstelėjo tamsoje atsivėręs skalpelis, plieno pažadas. Skrupulingai skrosdamas, plėsdamas ir atverdamas aš įsiskverbčiau į jos krūtinę,

šalindamas iš kelio savo atidžiomis rankomis materiją, pavirstančią nebepulsuojančios mėsos gabalais. O koks įkarštis, koks šaltas prakaitas, pradreskiantis

mano kūno sporas ir iškrentantis lyg gosli mana. Aš ieškojau tenais giliai kokio ženklo ar prisipažinimo, tam jos nebejudančio kūno šulinyje.

Gyvybės vandens? Druskos kasyklų ar privačios liepsnos, kuri sutviksi kartkartėmis jos akyse, rezervuaro, galbūt krūtinėje užsiūto veidrodžio –

tikėdamas tenais išvysti veidą, lig skausmo pažintą ir savavališkuose sapnuose pamiltą, kad prakeiktų?

Ir tada aš stoviu triumfuodamas iškėlęs polimerais apsiaustas rankas link valandėlei akis nusukusio dangaus

ir ten tame delnų suglaudime šnabžda susitraukimais ir išsiplėtimais iš šio ant sniego pamesto lavono išgelbėta širdis!

Jis kalba su tavimi ir glaudžia prie krūtinės ir jis jau beveik pamišęs po šiais miesto žibintais, jis buvęs triumfuotojas po arkomis viršum smėlio.

Bet jis leidžia iš savo burnos gyvates ir jos krinta tau prie kojų ir rangydamosi šliaužia šiuo blykstančiu bejausmiu kūnu ir įsivelia į plaukus ir krenta į akis

ir amžinybei įsitaiso ant tavo nuogo pilvo ir jos pripampę supratimo ir permanymo, nors tu dabar tik širdis, tik švelniai tarp rankų plakantis ydingas raumuo,

analizės galios atskirtas nuo savo dailios sustingusios buveinės. Palik savo dievą ir sek paskui mane. Ta kalė, kaip ji man įkando!

Tavo pavydziam Alachui aš priešpriešinu Kristų, tą istorinį puolusių moterų draugą! Aš jaučiu neapykantą tavo tėvui ir tavo giminei, palik juos. Ir einame,

aš tave nusivedu. Taip tu puls man po kojomis ir prausi jas savo akių vandeniu ir tavo plaukai surinks jį atgal nuo mano kojų, mes būsime tokia pora,

kaip pranašystėje! Bet tu krenti prie mano (kojų) ir vapi kažką atokių smėlynų kalba ir tavo rankos lyg lianos apsirango ir suvaržo mano judėjimą.

Tu nori namo? Tau yra koptus šio krašto klimatas ir atkarūs miestelėnų veidai? Tu matai tarp jų ydą ir tave suima siaubas. Tavo kambarinės tave išsiveda

ir tu dingsti išėjimo gilumoje, anapus užsisklendžiančių užuolaidų. Ir tada atgyja ant stiebų užmesta marška, iškrenta smegenis užgaunantis aksomas,

ir aš įsisupu į medžiagą ir palieku namus – vis klausdamas tenais besislepiančio tamsaus buvimo.

Gretos Ciūnytės nuotrauka

Viduramžis – U – *J'ai peur*

que tu sois lâche

„Mano bičiulis manęs paklausė, kodėl nerašau kaip Li Bo, ir aš jam atsakiau: „Palauk, tu dar neskaitei mano neparašyto eilėraščio. Jame girtuoklis kalbasi su mėnuliu, ir tenais yra mirties, ir sąmojo, ir šiek tiek tiesos.“ Jis man atsakė, kad „Li Bo jam yra poezijos etalonas“.“

Nuo jūros pusės vis atriedantis mėnulis – jo išpurtes veidas pakimba paskliaučiuos lyg primindamas – mirtis yra gyva ir gyvenimas nuolatos pasibaigia.

Tu man kartojai, jog susirinkčiau to giganto akių prakaitą – juo jis laisto kapų dirvoje pasėtą apmaudą – vaikai ištroškusiom gerklėmis tiesė link tavęs

savo maldaujančias rankas ir nuo jų atitrūkę gestai lyg raidės griaužė tavo vis besitraukiančią ir atgal atslūgstančią kūno odą,

aš gūžtelėjau pečiais lyg nusimesdamas kažką nuo savo kupros ir išsitiesdavau kiekvieną vakarą ant šio juodo kranto ir mano trumpalaikiai užmojai

lyg geležiniai varnai siūsdavo save strėlės skrydyje link to monumentalaus veido: „Liūdesys yra tikrasis žemės padaras. Pažiūrėk,

iš miško išbėgo žvėrys, apžavėti laiko bėgmės, kaip smalsiai jie įsižiūri iš tamsos, keistas ir juokingas vaikas.“ Nurieda nuo riedėjimo rieduliai

ir šlama šlamėjimu žvaigždžių numestas atsakas. Tai jau degradacija – palaipsniškas artėjimas link pikto ir pagiežingo dievo.

Jis išginė mane iš mano šalies ir pasmerkė begaliniam kelių ir kryžkelių žinojimui. O tada aš nusileidau iš dangaus lyg priešvaninis prakeiksmas

ir mano pragaistinga buhalterija sužlugdė ištisos civilizacijos aukso amžių ir aš atokių kambarių prietemoje leidau per nieką jos vyrų moteris –

pasiryžęs kerštui lyg bergždžias akmuo, kuriam vandens įtempimas atiduoda savo paslaptį. „Tavo vaikai apleisti ir nepamaitinti, jų burnos čiulpia

iš purvino grunto sliekus ir skrandžiai, pilni skėrių, tik prisideda prie jų troškulio. Kalba buvo suteikta tik kartą ir tik tol, kol noragai aria ir kardai kalvėse laukia savo laiko.

Apatija pareina nuo daiktų ir jie krenta ant žemės virsdami į dulkes.“ O gundytojau, tu esi tikroji angis! Tai tu mane apsiuoti ta mėnuliška marška

ir tai tau aš siunčiu slaptus meilės pažadus, tuos retus ir vylingus oro bučinius! Ypač kai dabar link mūsų pakibęs (virš šios pajuodusios žemės,

ant kurios nukritęs be jėgų leidžiu ilgus dienas) tu smalsiai apžiūri mūsų vargą ir pro tavo įkyrią akį neprasprūsta mūsų buitės.

Aš prižadėjau jai parnešti mūsų vaikams tos bjaurasties! Man stotis ir eiti nešti dienų naštos, man arti šią išdžiūvusią žemę, pradingusių tėvų palikimą.

Labiau nei bet kada, dabar ir dabar, išblyškusios ir nesveikos minties gigante! Tai tavo valia žalsvas vandenynas užslenka ant manos sielos lyg rūgštis

ir tai tavo sumanymu mano kojas palieka (lyg atsisakydama) vidudienio tylos banga. Ir aš kalbu su tavimi ir aš kalbu tau – aš mačiau tavo veidą įeinant į savo formą

ir aš mačiau jį dylant diena iš dienos. „Kova su priešų dievu dėl moters? Jis atėmė iš tavęs. Kai namų tyloje toje rožėje atsiskleidė kirminas,

riebus ir mintantis pūvančia mėsa. Tu atsiradai jos užskliudime žaiburiuojantis lyg jonvabalis, ir tavo instinktas ją sugadino. Rožė, nuprausta lietaus

ir maitinama požeminio purvo. Rožė, serganti, nes jos viduje rangosi kažkokia mintis. Ko tu tikėjaisi?“ Aš prieš jį kalbėjau atkarius ir išdidžius žodžius,

prieš tą ožkų tautos stabą, net kai jos tėvas atėjo į mano palapinę jos išsivesti. Mano atlaidus mostas sulaukė šalia stovėjusių kardus nuo smurto,

nes aš buvau išdidus ir tikėjau. Jo įstatymai nebuvo Mozės įstatymai ir prieštaravo sveikam protui, jos grožis man užgavo akis ir apsigyveno krūtinės gilumoje.

Aš liečiau uždegti deglus ir kelti triukšmą ir laistyti ant žemės vyną, – jei jau gerklė jo atsisako. Aš užsidėjau ant galvos laukinių augalų vainiką

ir šokau sumaištyje tarp savo tautos, vyno šakoms raizgantis ant mano sklidinai apgyvendintos krūtinės. Ar aš buvau tada dievas?

Ir jei buvau, ar mano kūnas laužų šviesoje metė tokį patį subtilų stangrumą – lyg iššūkį? Aš buvau išdidus ir laukiau sugrįžimo.

Tas savo vaikus žudantis gyvasis dievas! „Tas savo priešams skruosto neatsukantis dievas. Ją išsivedė iš tavo pragarų ir ji nė karto neatgrėžė atgalios savo dailios galvos,

nė karto nesustingo druskos stulpu amžinybei. Ji nusipurtė lyg slogų sapną, pajutusi pažįstamą gairių orą tose namus primenančiose apylinkėse,

tas tavo krūtinės ertmėje praleistas slogias dienas. Iškilusi iš tavo kūno pragaro, kur uždaryta ir trukdama per žiemos laiką! Tavo širdies kalvėje,

tam prirūkusiam ir geležim atsiduodančiam kambary! Ji sugrįžo ir puolė savo broliams į glėbį, paglostė savo mylimiausiai ožkelei galvą,

atidarė nevedintuose namuose langus ir palesino išbėgusias vištas. Tai ir buvo tas piktas ir pagiežingas dievas, tačiau jos dievas.“

Tu vėl grėžiesi į savo tamsiąją pusę, mįslingas ir nesuprantamas. Tavo žodžiai yra daiktai, o mėnuli, o mėnuli. Jie neišsitenka mano delnuose,

o tavo monumental kalba mano amą pribloškia. „Žvaigždės nyksta ir rytas bus jau netrukus. Tamsa traukiasi ir man jau metas.

Eik namo, gulkis ir miegok. Rytas! Tavo gentis tavęs reikia, gyvenk ir kentėk! tu neši savo moteriai tos bjaurasties, kad ji jos duotų tavo vaikams,

ir jie augs purve, žemės kirminai. Tu klestėsi!“ O mėnuli, o mėnuli, aš negaliu pamiršti, aš negaliu pamiršti. Ta išblėsusi naktis, ji degina, ji degina.

HANS THILL

Hansas Thillis (g. 1954) – vokiečių poetas, radijo pjesių autorius, vertėjas ir leidėjas. Gimė Baden Badene, studijavo Heidelberge, ten ir gyvena. Autoriaus knygos įvertintos įvairiais prizais, pavyzdžiui, Bazelio lyrikos premija už rinkinį „Užkimęs Anarchimėdas“ (*Derheisere Anarchimedes*, 2020). Eilėraščiuose susilieja kasdienybės pastebėjimai, ironiškos metaforos ir gausios kultūrinės aliuzijos. Thillis yra sudaręs ne vieną pasaulio poezijos antologiją, tarp jų šiemet Leipcigo knygų mugėje pristatytą šešių lietuvių poetų antologiją „Kaimynų poezija: poetai verčia poetus“. Šių metų gegužę, remiant Goethe's institutui, jis lankėsi Kaune, festivalyje „Kauno literatūros savaitė“.

Seksas su tekstais

Jis užtrenkė duris, kad neįleistų
vėjo. Pro laišku plyšį
į namus įsigavo širšės.

Laiptinėj dūsavo kaimynė,
kvepėjo pelenais
ir bananais. Traukinys važiavo

pro paskutines miesto minutes,
jam įkandin tramvajus.
Tada priėjo prie šaldytuvo,

išėmė kažką, stiklinį
ir skaidrų. Pajuto seną substanciją,
limpančią prie rankų,

ir smarkų sienų
spaudimą į šonkaulius. Džinsinių marškinių
atlapai ėmė graužti kaklą,
ir jis suprato, kad yra
nuogas ligi pat medvilnės,
kabančios ant vašio

Be pavadinimo (retos žemės)

Šito reikia išmokti: praeiti pro langą,
iškristi iš medžio.

Gurkšnoji neputojantį vyną. Ant stogų moterys
mosuoja rankomis, lyg norėdamos išdžiovinti
skalbinius.

Kiekvienas kadaise buvo sodas, kas antras –
medinė tvora. Kasti, kasti ir pas bėgius
pasiklausyti, ar neatvažiuoja traukinys.

Parodyk savo mintis, kuriose daiktai
miega nespaujami, lyg surašyti lapeliuose.

Paimi keletą ir sudėlioji ranką,
galinčią skaityti mintis.

Šito reikia išmokti: sulaikyti kvapą
prie lango. Einant
liesti žemę.

Kaimynas bastosi po kvartalą lyg mirtinas ligonis,
su visais sveikinasi.

Daugiabytyje kabo skalbiniai
tartum metalo skutai. Čia tu lyžtelėjai lėkštę,
čia nulupai vaisių.

Darius Misiūnas. Bokštas. 2024

Duona

Piešiu duoną kaip sodą,
jos plutą pažymiu kryžiais.
Kairę laikydamas kelnų kišenėj,
piešiu kilpą, žuvies
kontūrus.

Mes pasėjome duoną, ir išaugo
švelnūs javai, stogų spalvos,
susispaudę tarp eglių,

šen bei ten kriaukšlėta žieve,
ir migla rijo upę
ir paukščius, sukančius lizdus
iš nuorūkų.

Žolė

Tu alksti svetimų vardų, kurie
slepia savo balsius. Žmonės pavadina
pagal kaimus, kurių jie niekadoms nematys,

pagal vienišą akmenį
žolėje. Idėja – kuo plonesne
adata ištraukti balsio turinį, kaip paukštis

ištraukia kirminą iš užsėtos žemės. Žmonės pavadina
pagal profesijas, jokios naudos, senas triukas. Šunį
pavadinsiu ausim, mergaitę galėčiau pavadinti obuoliu,

draugą – Abdelvahu. Už žmonių, pozuojančių
ant laiptų, plevėna jų vardai,
šešėliuose žiba balsiai.

Stovėti žolėje iki kaklo. Ji seniai
nematė saulės. Su smilgos šiluma
einu į miestą, kuris tai pakyla, tai nusileidžia
vos per kelis milimetrus iš savo betono.

Su savim nešiu žolę kaip kūnišką vardą.
Pereinu gatvę, nes ten aš jau kitas, smilgomis
puošiantis automobilius. Idėjos

liko praicityje. Matyt, išaugom
aukštesni, nei mūsų šeimoj įprasta. Vaisių džiaugsmi
jau išragauti. Per tą pačią žolę
nepereisi dukart.

Be pavadinimo

Name niekas neprimena spalio,
prasidedančio naktį, atkampiam bare,
kur žmonės miega kaip sukrautos kėdės.

Mano kambarys nedraugauja su mėnesiais,
net diena jam rodosi per ilga.
Buvau skubotai pradėtas
priešais miško tapetus ir laikrodį su gegute.

Galvoju greitai, kaip žiurkė pranyksta
po žeme. Mano
spalis ateina į miestą nuogas,
nešinas kibiru vandens; po kelių valandų

prasideda revoliucija. Drebėkit, kambarių gyventojai,
dabar bulvarai bus grįsti čiužiniais.
Drebėkit, kambariai, jus apstatys eilėrašciais.

Ilgas kovas

Mano plaukuose sušyla vėjas.
Tėvai visad nešdavosi kovą
ant nugaros, lyg jis būtų žievė,

sukramtyta su seilėmis, likusiomis nuo vasario.
Ilgai keliauta per karštinę
ir apylinkių purvą, bet pagaliau
visa tai praėjo.

Esu kitas kūnas, *still under
construction*. Prasmė burnoje
nebevieniša. Mes prabundame
kažkurį kovo mėnesį, šešėliai pailgėję,

motinos sėdi vėlyvojo kreidos periodo šviesoje
po riešutmedžiais, ragauja jų vaisių.
Kalba su trupiniais burnose.

Geležies amžius

1. Pakeliui į darbą
mes valgome kas atliko nuo darbininkų brigados

2. Mes tiesiame kumštines pirštines – nykščiais į viršų –
virš paširkštinto asfalto

3. Moterys grįžta iš fabriko
tarp jų amatininkai
su lazdomis iš vyšnios

4. Kai kurie mūsiškiai pardavinėja žemės riešutus
kiti neša iki trijų tortų valgytojų

5. Pasieniečiai pro žiūronus stebi
mūsų merginas kurios guli
dumblynuose kaip sąnašos
agurkų griežinėliai ant veidų

6. Sąvartyno dūmai
mums kvepia dievų kalve

Aplink pasaulį su trumpąja proza II

Shuang Xuetao. Raudonio gatvė. Iš kinų k. vertė Indrė Balčikonytė-Huang. V.: Rara, 2023. 249 p.

Už 1983 m. gimusio kinų prozininko Shuang Xuetao trijų apsakymų rinkinio „Raudonio gatvė“ vertimą Indrė Balčikonytė-Huang šiame mėnesio Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos teikiama Dominyko Urbos premija. Tačiau geras vertimas – ne vienintelė priežastis, kodėl šį apsakymų rinkinį perskaityti rekomenduoju. Apstulbino, kad Shuang Xuetao apsakymuose vaizduojamas nuosmukio apimtas industrinis XX a. paskutinio dešimtmečio Kinijos rajonas ir jo gyventojai yra tokie artimi, atpažįstami tiems, kas spėjo bent akies krašteliu pamatyti laukinį dešimtmetį Lietuvoje. Trupantys šeiminiai ryšiai, vienatvė, išorinė ir vidinė suirutė, skurdas, smurtas, priklausomybės. Geografiniu požiūriu nutolę dalykai pasirodė esantys gero kai artimesni, nei įsivaizdavau. Shuang Xuetao apsakymų veiksmas vyksta Janfeno, arba Raudonio, gatvės kvartale, esančiame Šenjango mieste Kinijos šiaurės rytuose – iš čia rašytojas kilęs. Gamtos išteklių gausus regionas valdant Mao Dzedongui klestėjo, šalia industrinių pastatų – gamyklų, fabričių, kasyklų – paskubomis buvo statomi darbininkų bendrabučiai. Dešimtajame dešimtmetyje, kai Kinija perėjo prie laisvosios rinkos sąlygų, didžioji dalis anksčiau gausiai valstybės remtų fabričių bei gamyklų bankrutavo. Daugiau nei milijonas žmonių tapo bedarbiais – iš viso Šenjange praeito šimtmečio pabaigoje gyveno keturi milijonai žmonių. Kultūrinės revoliucijos metais ideologiškai apdoroti, komunistinės gerovės pasakomis (dažniausiai per prievartą) maitinti fabričių, kasyklų darbininkai liko apleisti ir viskuo nusivylę.

Būtent tokiam kontekste vyksta trijų „Raudonio gatvės“ apsakymų ar gal, tiksliau, apysakų veiksmas. Shuang Xuetao pasakojimai tiršti, judama mažiausiai keliomis trajektorijomis, nes pagrindinių ir net šalutinių veikėjų linijos susipynusios su jų tėvų, senelių, tetų bei dėdžių gyvenimo istorijomis. Taip pabrėžiama, kad gyvenimai glaudžiai, net kiek klaustrofobiškai susiję. Ir dar – kad nepabėgsi nuo tėvų trauminės praeities: kruvina Kultūrinė revoliucija, perauklėjimo stovyklos, priverstiniai darbai kaime, kadrų mokyklos, kalinimai, trėmimai. Ir vėl negali neprisiminti sovietų okupuotos Lietuvos istorijos, savo tėvų, senelių traumų... Net Raudonosios vėliavos aikštė ir joje stovintis Mao baltai primena Lenino aikštę – nors skulptūros nuverčiamos, praeities taip lengvai neištrinsi.

Aplinką ir žmones persmelkęs smurtas perteikiamas be patetikos, polinkio graudinti. Taip pat „Raudonio gatvės“ apsakymams svetimi ir ironija, karnavališko grotesko registrai. Prozininko žvilgsnis jautrus, bet tiesus, atviras. „Čenghu, trisdešimčia metų už mane vyresnis Raudonio gatvės tualetų valytojas, buvo geras mano bičiulis. Prieš kelis dešimtmečius, kai šalyje kilo suirutė, jis studijavo skulptūrą. Greičiausiai akademijoje nesileido stumdomas, todėl buvo atsiųstas fiziniam darbui į Raudonio gatvę. Kalbėta, kad ir čia nenurimo – iš molio nulipdė kažką kokią kontrevoliucinę statulą. Galiausiai buvo pagautas raudonųjų sargybinių, kurie nukirto jam abiejų rankų vidurinius pirštus, kad daugiau niekada nebegalėtų lipdyti. Taip jis išprotėjo“

(p. 87). Arba: „Kai mane supažindino su Fu Dongsin, jai buvo dvidešimt septyneri. Ji taip pat sugrįžo į miestą po perauklėjimo darbų kaime. Jos būta gana išvaizdžios: juodutėliais plaukais ir tiesia kaip styga nugara, o neaukštą ūgį atpirko įgimta elegancija. Dongsin tėvas kadaise, dar prieš komunistų pergalę, vietiniame universitete dėstė filosofiją. Apie filosofiją nenusimanau, bet jis, berods, priklausė idealistų mokyklai ir, vykstant „kovos prieš dešiniuosius kampanijai“, buvo išverstas iš posto, jo knygų kolekciją studentai panaudojo prakurams, o tu, kas liko, apklijavo nesandarius langus. Per Kultūrinę revoliuciją buvo sumuštas taip, kad apkurto viena ausimi, ir nors viskam pasibaigus reabilituotas ir atgavo postą, jau nebesugebėjo dėstyti“ (p. 175–176). Riba tarp teigiamų ir neigiamų personažų vos pastebima, vengiama ir kaltinimų, ir teisinimų.

Visuose apsakymuose plėtojama savotiška detektyvinė linija, tiksliau, linijos, kurios pamažu susipina. „Oreivyje“ teisininku Pekino banke dirbantis Siaofengas grįžta į gimtąjį Šenjangą ieškoti dingusio dėdės ir pusbrolio. Pabaiga melancholišku pozityvumu primena Federico Fellini filmus. „Šviesos salėje“ paauglys Džang Mo išsiunčiamas pas tetą Džang Jefeng, gyvenančią „mažoje bažnytelėje“, dar vadinamoje „Šviesos sale“. Iš tiesų tai darbininkų namai, kuriuose vyksta šokiai ir pamokslauja paslaptinis Linas. Pasakojimas baigiasi tarsi jokio paaiškinimo neturintiu nusikaltimu. Yra ir magiškojo realizmo elementų (veiksmas persikelia į Šešėlių ežero dugną). Stipriausias rinkinyje apsakymas „Mozė lygumoje“, parašytas kaip skirtingų veikėjų monologai. Nors kalbančiųjų „balsai“ ir jusliškumas, pasaulio pagavos būdas beveik identiški, tai nekliaudai įsijausti į painią istoriją, kurios epicentre – dar vienas nusikaltimas, sugrąžinantis prie „Šviesos salės“ įvykių. Kaip sufleruoja pavadinimas, svarbi biblinė jūrą perskyrusio Mozės istorija, tačiau interpretuojama ji subtiliai, pasitelkiant poetinius pustonius.

„Raudonio gatvė“ rekomenduoju skaityti nuosekliai, nuo pirmo apsakymo iki paskutinio. Nepaisant vienatvės ir destruktijos, į Shuang Xuetao sukurtą pasaulį norisi sugrįžti.

Sayaka Murata. Gyvybės ceremonija. Iš japonų k. vertė Rūta Aleksandravičiūtė. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2023. 253 p.

Sayakos Muratos apsakymai sužavėjo lakonišku, minimalistiniu pasakojimu. Tekstai primena klasikinį pilką kostiumėlį. Atrodo, kas galėtų būti nuobodžiaus. Bet šis kostiumėlis pasiūtas iš aukščiausios kokybės lengvutės vilnos ir tobulai sukirptas, todėl ne pradangina minioje, o kaip tik išskiria. S. Muratos prozos kalba artima Roland'o Barthes'o nuliniam rašymo laipsniui: nėra metaforų, autorės subjektyvė tarsi suspenduota, pasakoma tik tai, kas būtina. Dar prisiminčiau vadinamąjį „baltąjį“ Albert'o Camus romano „Svetimas“ stilių – nuasmenintą, aprašomąjį, aiškų ir skaidrų. Bet ne lėkštą ir ne plokščią, kaip ankstesnėje apžvalgoje („Š. A.“, V.17) aptartu Jo Nesbø apsakymų rinkinio „Pavydo ekspertas“.

Visi iki vieno S. Muratos apsakymai yra apie ribos tarp to, kad įprasta, normalu, ir to, kas nenormalu, patologiška, liminalumą. Pavyzdžiui, apsakyme „Gyvybės ceremonija“

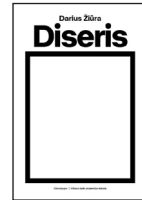
„ja“ vaizduojamas pasaulis, kuriame žmogui mirus renigiama gyvybės ceremonija: iš mirusiojo mėsos ruošiami patiekalai, juos suvalgę gedėtojai eina į pašales ir mylisi tikėdamiesi pradėti naują gyvybę. Apsakymo veikėja Iketani mano, kad gyvybės ceremonijos yra groteskiškos ir vartotojiškos: „ceremonija, pagrįsta gyvybės pradėjimo iš mirties idėja, puikiai atitiko mūsų – masinės visuomenės – pasąmonėje glūdinį norą daugintis. Man rodos, pastaruoju metu žmonės savo įpročiais ėmė šiek tiek panašėti į tarakonus. [...] esu girdėjusi, kad mirties pavojų pajutęs tarakonas pridėda daugybę kiaušinėlių“ (p. 11–12). Tačiau dalyvaujama artimo draugo Jamamoto, kuris žuvo per eismo įvykį, ceremonijoje Iketani patiria kažką panašaus į transą ir net pabando apsisiausti paplūdimyje sutikto homoseksualaus vyro, kurį pavaišino paskutiniais Jamamoto gabaliukais, sperma. Skamba klaidingai? Tačiau S. Muratos finalinė scena jautri, subtili ir net euforiška.

Būtent S. Muratos stilius lemia, kad kraupios, groteskiškos, beprotiškos patirtys padvelkia savotiška elegancija. „Sanaė pažvelgė į Juką, tačiau jos kolegė jau nebeatrodė kaip žmogus. Dabar ji buvo mažytis skrandis, judantis per bangas, ir šis jos pavidalas buvo toks pat tikras. [...] Sanaė, švelniu meilės žvilgsniu stebėdama drebančią skrandį, pamatė, kaip iš jo po truputį pradėjo sunktis skrandžio sultys“ (p. 174–175). Šiuo požiūriu japonės prozos efektas kiek primena Tomo Petruolio poeziją, kurioje groteskiškos, obsceniškos patirtys perteikiamos lengvomis, žaislingomis frazėmis. Sunku, o gal ir neįmanoma vienareikšmiškai nuspręsti, ar tokiu būdu obsceniškumas, ribiškumas „užglaisdomi“, ar kaip tik atvirkščiai – įtampa tarp turinio ir formos, tarp baugių abjektų ir jų žavių reprezentacijų dar užaštrėja.

Vienintelis knygos trūkumas yra monotoniškumas: ta pati strategija kartojama, ta pati idėja iliustruojama ir tas pats efektas išgaunamas visuose iki vieno apsakymuose. Iš pradžių parodoma groteskiška, abjektiška, neįtikėtina situacija. Pasaulis, kuriame baldai ir namų apyvokos reikmenys gaminami iš mirusiųjų kūno dalių. Paauglė pašūriuje slepia augintinį, kuris iš tiesų yra gyvūnišką tapatybę prisiėmęs vyras. Erotinį potraukį žmogui jaučia daiktas (užuolaidos), o žmogus save ir kitus identifikuoja kaip objektus (pastatus, organus etc.). Pabaigoje absoliučiai visos prieštaros išsprendžiamos. Atrodo, S. Muratos moralas gana aiškus – viskas dera ir visa yra gera.

Bet ar tikrai taip ir yra? Kalbu ne apie pasaulį, žinoma, o apie S. Muratos tekstus, kurie net dabar, rašant šią apžvalgą, man yra tarsi atviri klausimai – akivaizdus geros literatūros požymis.

Darius Žiūra. Diseris. V.: Kitos knygos / Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2024. 180 p.

Pradėjusi skaityti videomenininko, fotografo, tapytojo Dariaus Žiūros „Diserį“ – knyga parengta pagal 2017 m. Vilniaus dailės akademijoje apgintą daktaro disertaciją – neabejojau, kad aptarsiu šią knygą būtent trumpajai prozai skirtoje apžvalgoje. Tuo neabejojau ir „Diserį“ skaityti įpusėjusi. Kūrinį sudaro fragmentiškos nechronologiška tvarka sudėliotos istorijos ar tiesiog tekstai: vaikystės, paauglystės

TEKSTAI NE TEKSTAI

KAS PADĖS SUPRASTI, AR KNYGA TAU PATIKS

atsiminimai, teoriniai svarstymai apie tapybą ir meną apskritai, autoriaus sukurtų kūrinių atsiradimo istorijos, prisiminimai apie studijas Dailės akademijoje, dešimtojo dešimtmečio Vilniaus klubinių gyvenimų ir stoties rajono prostitutės, kurias D. Žiūra fotografavo vienas iš savo meninių projektų, taip pat traumų, ligų peripetijos, gatvės dailininko karjera Paryžiuje, įkvėpimo ir jo stokos momentai, diskusijos su kritika, disertacijos rašymo ypatumai, mirties ar buvimo netoli mirties patirtys ir jų apmąstymai ir t. t.

Vis dėlto paskutiniai „Diserio“ skyriai privertė pakeisti nuomonę: ši knyga artimesnė ne trumpajai prozai, o menininko autobiografijai, kurią skaityti reikia (bent jau patartina) nuosekliai, nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Būtent paskutiniuose skyriuose sudėliojami visi reikiami taškai, įprasminamas D. Žiūros kuriamas menininko autobiografijos simbolizmas (visų pirma vandens, plaukimo ir skendimo semantika).

Skaitydama „Diserį“ vis prisimindavau patarėlę „nespjauk į šulinį“. Studijuodama Vilniaus universiteto doktorantūroje dažnai su kolegomis filologais šaipydavau iš Dailės akademijos menotyro magistrantų ir doktorantų teorinių žinių, tiksliau, tų žinių padrikumo, neretai ir paviršutiniškumo. Ir dar iš pomėgio visas įmanomas teorijas „perleisti per save“, savimi, savo kūryba aktualizuoti. VU Filologijos fakultete neįsivaizduojamas dalykas buvo rašyti baigiamąjį darbą, o tuo labiau disertaciją iš savo kūrybos, nors kuriančių studentų tikrai netrūko. Neteigiū, kad „Diseris“ visiškai pakeitė mano nuomonę apie menotyrininkų teorinį išprusimą, o vis dėlto pavydžiu Dailės akademijos doktorantams galimybės daug laisviau rinktis disertacijos temą ir registrą, rašant nevengti ir neslėpti subjektyvumo. Žinoma, savaime tai disertacijų nepagerina, žinių spragų, minties, svarstymų lėkštumo subjektyvus registras nepanaikins, gal net kaip tik išryškins. Tačiau sėkmingais atvejais – o D. Žiūros atvejis būtent toks – leis rašančiajam visapusiškai išnagrinėti rūpimą problemą ir teoriją traktuoti ne kaip įrankį, o greičiau kaip kūno dalį, tarkime, galūnę, leidžiančią atlikti tam tikrus būtinus veiksmus siekiant konkretaus (ir siekiančiajam būtinu) rezultato.

Bet grįžkime prie „Diserio“ – menininko tapimo ir transformacijų istorijos. Jau pirmieji sakiniai fiksuoja „eksperimentus su tikrove“, kurie vykdomi pasitelkiant fantaziją ir tokiu būdu tikrovę transformuojant bei įprasminant – grojama laikrodžiu, skraidoma, tampama nematomam. Čia pat aprašomas pirmasis D. Žiūros meno kūrinys – klasės albumas. Paauglystėje menas, buvimas menininku suvokiami gana tipiškai: kūryba yra „bilietas į kitą pasaulį“, „didžiosios paslaptys ir laisvė“ (p. 10–11). Ši samprata išlieka, nors vėliau yra gerokai praplečiama, pagilinama. Pasakotojas bodisi kasdieniais žmonėmis, rutina, jį domina ir net žavi ribinės patirtys ir paribių žmonės: „Diseryje“ aprašomi eksperimentai su narkotikais, prostitučių fotografavimas, buvimo netoli mirties situacijos (įvairios traumos, trūkusio apendikso operacija, skendimai), atmintį praradusios motinos lankymas slaugos namuose.

Visa tai formuoja asmeninę sampratą, kas yra menas ir kaip jis veikia. Meno kūrinys leidžia parodyti tai, kas egzistuoja, bet paprastai yra nematoma, menas leidžia užčiuopti, materializuoti, kas nematerialu, ir taip peržengti ar praplėsti ribas (efemeriškos svajonės, vilties idėjos materializacija – visiškai materialus lydinys iš baseine rastų monetų). Meno kūrimas leidžia įveikti kasdienės būties ir mirties artumo absurda suteikiant chaosui ritmą bei formą. Meno kūriniai laikomi ne tik standartiniai meno galerijų objektai, bet ir iš esmės bet kokia nugludintų, simetriškų, t. y. ritmą ir formą turinčių, kūno ar sąmonės judesių seka: „Dabar koncentruojuosi vien į plaukimo ritmą ir judesius. Nuo ritmo ima rimti emocijos, ir po truputį darosi ne taip svarbu, išplauksiu ar ne. [...] Palaipsniui patenku į keistą transą, už kurio, atrodo, nieko nebėra. Duryš į anapus. Tuštuma. Iš manęs išgaruoja susierzinimas, apmaudas, emocijos. Lieka vien judesiai, ritmas ir kryptis“ (p. 173). Gelbstinčio ritmo, prasmingos (judesių ar verbalinės) kalbos idėja netikėtai susisiejo su Tomo Venclovos eilėraščių eilutėmis: „Viešpatijoje, kur draugo ranka / Niekados nesuskubs į pagalbą, / Tuštuma ar aukščiausia jėga / Siuncia angelą – ritmą ir kalbą.“ Kas galėjo pagalvoti, kad ritmas susies tokius iš pažiūros nutolusius kūrėjus – D. Žiūrą ir T. Venclovą? Logiška, kad meno kūrinio samprata išplečiama iki paties gyvenimo. Tiesa, meno kūriniai tampa tik nugludintos, tam tikru būdu „apdirbtos“ patirtys, kurių visuma „Diseryje“ suvokiama kaip meninis projektas.

Ši samprata mane visiškai įtikino ir sudomino, nors ir nesu tikslinė knygos auditorija: menininkų pasakojimai apie savo meną, meno kūrinų atsiradimo istorijos niekada netraukė. Tiesa, kai D. Žiūra imasi grynai teorinių svarstymų apie subjekto mirtį, reprezentaciją ir pan., sugestyvumo, autentikos efektas sumenksta – frazės girdėtos, šiandien gal jau ir banalios. Autorių bent iš dalies išteisina, kad disertaciją jis gynėsi 2017 m., o rašyti juk pradėjo dar bent prieš ketverius metus. Faktas – teorijos, kitaip nei menas, sensta gana greitai.

Skaitydama „Diserį“ taip pat supratau, kad tai, ar paskira knyga patiks, iš esmės lemia pasakotojo figūra, tiksliau, pasakotojo balsas – ar šis balsas nerėžia mano ausies, ar jis man įdomus, ar įtikina. Štai Manto Adomėno bestselerį „Moneta ir labirintas“ mečiau įveikusi vos 50 puslapių – nors užmušk nepatikėjau, kad pasakotojas gali būti geras šnipas. Šnipas juk turi mokėti sėlinti, tykoti, tapti nematomas, įdėmiai stebėti ir klausytis, o ne savo erudiciją ir žavesį be atvangos visur ir visiems demonstruoti. Negalėjau atsikratyti minties, kad M. Adomėnui labiau pritiktų rašyti apie politikus ir panašias personas, kurių veiklos sėkmė priklauso nuo gebėjimo valandų valandas kalbėti (dažniausiai apie save) ne kažin ką pasakant. O štai D. Žiūros tembras, jo pasakojimo ritmas, gebėjimas tiksliai ir glaudžiai nusakyti situaciją ar mintį, suformuluoti tezę, net pamėgti aforizmą ir nebanaliai reflektuoti savo kūrybą bei gyvenimą visiškai įtikina. Jokių abejonių, kad kalba (rašo) tikras menininkas ir istorijos, kurias jis pasakoja, yra meno kūriniai.

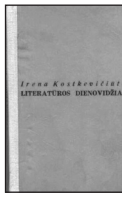
Senienos ir naujienos (5)

► Atkelta iš p. 7

sampratų – baisiausias likimas, koks tik gali ištikti žmogų. Knygoje klievo pernelyg sentimentali (nors kartais ir stačiokiška), Putinui nebūdinga leksika: „Per plūstančius širdyje ašarų upelius sugriebti virš vandens raibuliuojantį stebuklingą spindulį“ (p. 234). Ir, be abejo, etinė problema – juk tai, kaip bežiūrėsi, kiek trivialus Putino gyvenimo interpretavimas, teisinimas. Neneisiu, kad daugybei žmonių tokia populiari interpretacija reikalinga, bet su ja – kaip ir su paminklais: įtinka ne kiekvienam.

Irena Kostkevičiūtė. Literatūros dienovidžiai.

V.: Vaga, 1964. 332 p.

Užsigalvojusi po Ruseckaitės romano, nutariau atskirai paskaityti ir Kostkevičiūtę. Dienoraštyje (1962 07 11) Vincas Mykolaitis-Putinas aprašo, kaip Kostkevičiūtė jam skaito, manau, tą patį tekstą apie jo poeziją, kuris yra šioje knygoje.

Visgi toks santykis neapsaugo nuo pataikavimo, be to, gyvenimo pašventimas vienam rašytojui irgi kiek riboja tyrinėtojos akiratį (bendrai kultūros nenaudai). Be abejo, esame „pražioptose“ autorę kaip literatūrologę ir kritikę – mums ji vis dar tebereiškia vien Putino mūžą. Tekstai apie Baltušį, Mieželaitį, Simonaitę gal ideologiškai ir senstelėję, bet ne bet kaip parašyti.

Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Gatopardas.

Romanas. Iš italų k. vertė Lina Gaučytė.

V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2024. 350 p.

Skaitydama mažiau apie Petro Dirgėlos „Karalystės“ ciklo knygas, nors skaitomo romano stilius kitoks. Visgi esama kažkokių panašaus dvelkimo, mąstymo būdo, poetikos: „[...] o jo aplinkoje niekas niekada to intuityviai nesuvokė, nė viena iš dukterų, svajojančių apie pomirtinį gyvenimą, lygiai tokį kaip šis, įskaitant teisėjus, virėjus, vienuolynus ir laikrodininkus, viską; nenumanė ir Stela, kankinama diabeto sukeltos gangrenos, bailiai įsitvėrusi kankinančios egzistencijos. Gal tik Tankredas akimirka suvokė, nes su savo santūria ironija pasakė jam: „Tu, dėdybe, mergini mirtį“ (p. 278). Beje, permanoma sunkiai.

Mantas Adomėnas. Moneta & labirintas II.

Romanas. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2024. 560 p.

Buvau girdėjusi, kad antra dalis prastesnė už pirmąją, bet man pasirodė atvirkščiai. Skaityti galbūt smagiau, nes mažiau pagrindinio veikėjo statuso ir rafinerijos įrodinėjimo vingrybių. Norisi pagirti ir išreikšti viltį, kad Adomėnas dar parašys knygą apie politikus – su visomis išvaizdos karikatūromis. Visgi patyręs rašytojas nenaudotų tokio pigaus triuko, nors iš pirmo žvilgsnio ir *prikolas*: „Pasvarstęs vis dėlto apsisprendžiau viską pasakoti iš eilės – galų gale, kaip sakė Parmenidas, „man tas pats, iš kur aš leisiuos į kelią, vis tiek į ten pat atvyksiu“, ar kažkaip panašiai (neturiu dabar po ranka to arogantiško jauno klasiko vertimo, kuris buvo skelbtas *Naujajame Židinyje*)“ (p. 161). Kai kurios scenos gan kinematografiškos (patiko su patriarchu Stambule), bet šifrai visgi yra sekimas nekenčiamuoju Danu Brownu. Kino režisieriai, tikiuosi, jūs pajėgūs imtis žanrinio kino.

Aleksandra Kasuba. Tikintis vaikas.
Atsiminimai. Iš anglų k. vertė Aida Martinaitytė.
V.: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus,
2023. 110 p.

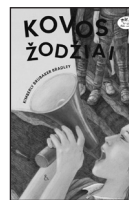

Man Aleksandra Kasuba yra didelė menininkė, didesnė už savo vyrą skulptorių Vytautą Kašubą. Pirmiausia apie ją sužinojau iš jos pačios sudarytos knygos „Algirdo Juliaus Greimo ir Aleksandro Kašubienės laišakai 1988–1992“ (2009). Santykis su Greimu pasirodė tikrai intriga, bet retrospektyvinė paroda „Formuojant ateitį. Erdvinės Aleksandro Kasubos aplinkos“ 2021 m. Nacionalinėje dailės galerijoje galutinai suformavo nuostatą, kad ji buvo vizionierė. Atsiminimai pasakojami iš aristokratų šeimoje augusio vaiko perspektyvos: tiršta autorės vaizduotė, gebėjimas permąstyti ne vien išorę, savastį turinčiosios laikysena.

Kimberly Brubaker Bradley. Kovos žodžiai.

Romanas. Iš anglų k. vertė Miglė Šaltytė.

V.: Nieko rimto, 2023. 248 p.

Paauglius iškart labai įtraukia, suaugusieji žiūri įtariau – kaip konstruojama, kodėl tiek daug buitinių detalių. Anksčiau skaitėme nuostabią tos pačios autorės knygą „Karas, išgelbėjęs mano gyvenimą“. Vaikų literatūrai tinka dramatiškos situacijos, čia jos neatrodo dirbtinės. Svarbus edukacinis aspektas: kaip kalbėti apie seksualinį išnaudojimą. Pabaigos žodyje autorė pamini, kad tai vaikystėje nutiko ir jai pačiai.

Arūnas Bubnys. Lietuviai Štuthofu koncentracijos stovykloje 1942–1945 metais.

V.: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2023. 100 p.

Į knygą dėmesį atkreipiau po Prigimtinės kultūros seminaro: be Balio Sruogos aprašytojo Dievų miško, nelabai ką apie tą vietą težinojau. Studijoje pateikiamos nuotraukos, brėžiniai, schemas, kalinių sąrašai. Daug dokumentų sovietai veikiausiai paėmė kaip „trofėjinius“, kiti galbūt dingo Gdanskio bombardavimo metu. Kunigas Alfonsas Lipniūnas laikė mišias „dryžais“ drabužiais, ten pat kalėjo ir Stasys Yla; suteikdavo kunigo patarnavimus. Lietuviai buvo solidarūs: Sruoga, dirbdamas kanceliarijoje, su naikino lydraštį ir taip išgelbėjo kelis žmones.

Jurgita Jasponytė. Visata atsisėda netinkamoje vietoje. Eilėraščiai. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2024. 103 p.

Taip smarkiai pasitikima etnokultūra ir kolektyvine sąsąmone, kad net truputį baugu. Eilėraščiai rašomi dažniausiai iš regos, tokiu poetišku tapytojos žvilgsniu („Nupuola“, „Raudonis“, „Balta. Pūgos balandėlis“, „Iš žalio“ ir kt.). Bet esama ir garso – tarmė, liaudies dainų žodžiai, kalbos paradoksalai. Įdomus (ir, sakyčiau, programiškas) eilėraščių „Sesės“ (p. 58), kuriame gyvybė ir mirtis apibūdinamos per seserystę. Miestas metaforizuojamas („Gatvių“ ciklas), tik, kitaip negu Ramunei Brundzaitei, Jurgitai Jasponytei miesto upė nėra troleibusas; miestas yra žiotys, į kurias ji įteka („Pro Aušros vartus, p. 77).

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

„Šiaurės Atėnus“ užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt.

Jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Kuri dainų apie jūrą pora esi tu?

Nieko nauja apie tave nepasakysiantis testas

1. Kai vaikystėje žaisdavai namus, kuris personažas dažniausiai būdavai?

- Mama arba tėtis (8)
- Vyresnis brolis arba vyresnė sesė (6)
- Mažas vaikas / kūdikis (2)
- Šuo arba katė (0)
- Auklė (10)

2. Kokio prisiminimo iš Palangos norėtum?

a) Guliu plažėje, toli toli nuo tilto, žmonių nedaug, jaučiuosi kaip Kuršių nerijoje, tik nėra žalio jaunimo iš sostinės meno mokyklų... Gurkšnojau ką nors, pamiršau visas ryšio priemones, vanduo +16 °C (man, kaip gamtos vaikui ir tikram lietuviui, – pats tas). Mylimasis (-oji) atbėga su dviem garuojančiais kibirėliais ukrainietišku barščiu. Pamiršom, kurie vaikai mūsų. Pamiršom, ar turėjom šunį. (0)

b) Palangos tilto suolelių amfiteatras: sėdžiu saulei leidžiantis. Vietą užsiėmėm nuo keturių – kitaip nėra šansų atsistėti pirmoje eilėje. Mano kelionės kompanjonai fiksuoja tradicinius peizažus. Valgau vafliuką su šokoladu, fone kažkas leidžia Joe Dassiną. Kalbuosi telefonu su žmogumi, kurio pasiilgau. Mąstau apie gyvenimo prasmę: kodėl jis taip toli?.. Kodėl aš jos nepažįstu?.. (8)

c) Klube „Kablys + jūra“ šįvakar Šurajevo eilinis pasukutinis *stand-upas*. Jaunai atrodau, prie įėjimo prašo dokumento – gerai, kad teises turiu. Kol laukiu, prisėsiu bare. Barmenui mesteliu: „Man „Porn Star Martini“.“ O ne, mano *ex* irgi čia... Kur dabar dingt??? *Yes*, jo (jos) neįleido – *doko* su savim neturi. Scenoje prasideda šou. Aš mirkteliu barmenui. Po šito eisiu į reivą prie Ražės. (6)

d) Lėtai einu *Basanavke*. Dar nežinau, kokį vaidmenį šiandien vaidinsiu: vakar šokau keistam kabake, gnyčiau si nuo liūdesio. Paskui sėdėjau plažėje ir rūkiau, bandžiau laivams būti švyturiu. Paskui vėl šokau – nežinau kur ir kodėl. Žiūriu į *Basanavkės* žmones: marga publika. Prieinu prie porėlės ir paglostau jų persikinių pudelę. Paprašu, kad jie man laimėtų pliušinį meškina. Stebuklas įvyksta. Einu po to su meškiniu į Gintaro muziejų ir, kaip vaikystėj, fotkinuosi su žaislu prie liūtuko. Dabar eisiu gert nesvietiškai brangaus šampano. (10)

e) Nebegaliu čia būt. Varau į delfinariumą. (2)

3. Lietuvos muzikos pasaulio atstovas, į kurio koncertą labiausiai norėtum laimėt bilietus:

- Džordana Butkutė (10)
- Andrius Mamontovas (8)
- Jessica Shy (6)
- DJ Nevykėlė (2)
- Dmitrijus Golovanovas (0)

4. Ką žiūrėtum likęs namie, jei pajūry lytų?

- Visas senas laidas „Kitas“ (10)
- „La Troškinį“ (2)
- „Draugus“ (6)
- „Before Sunrise“, „Before Sunset“, „Before Midnight“ (8)
- „Avinėlių tylėjimą“ (0)

5. Kurios bendravimo formos niekada negalėtum išbraukti iš savo gyvenimo?

- Skambučių telefonu (8)
- Tylėjimo kartu (0)
- Pletkų* prie kavos (6)
- Ranka rašytų laiškų (10)
- SMS'ų (2)

6. Kokią kavą rinktumėis?

- Cappuccino* (6)
- Tokią, kur sirupo daugiau negu kavos (2)
- Dvigubą *espresso* (8)
- Aš geriu *mate* (0)

e) *Cafè corretto* (10)

7. Mylimiausias pajūrio gyvūnas:

- Plekšnė (10)
- Ruonis (2)
- Kiras (8)
- Kažkieno jorkšyras (6)
- Moliuskas (0)

8. Jei būtum Palangos restoranas, būtum:

a) „Vandenis“: reputacija gera, bet darbo kokybė + –, pas mane geria, valgo ir dainuoja Monika Liu, priimam su vaikais (2)

b) „Pušų paunksnėje“: mane nusipirksi, tik jei turi ką pasiūlyt, rezervuoti iš anksto, šefas siunčia linkėjimų (8)

c) „Floros simfonija“: priimu visus greitai ir kokybiškai, parduodam 1 litro dydžio kokteilus, seniau ant žole dengtų stogų ganėsi triušukai (10)

d) „Ukrainietiški patiekalai“: paprastas, bet ne prastas, kaina prieinama, iš išorės aš gal ir šaltokas atrodau, bet viduj tai labai šilta (0)

e) „Čiliakas“ prie tilto: visiems pažįstamas, nieko niekam nebenoriu įrodyt, jei turi kortelę, bus pigiau (6)

9. Kurios *tapkės* tavo?

- Kroksai (2)
- Prabangios *tapkės* už 300 eurų (6)
- Tapkės* iš turgaus (10)
- Aš visur vaikštau basas. Ir bandau neaplenkti sielos, kuri visada *eina pėsčia*... (0)
- Odinės basutės, kurias parsivežiau iš užsienio (8)

10. Netikėtai sutikome tave ant Palangos tilto 20:00, kaip tu atrodai?

- Vis dar su šlapia *maudymke / plavkėm*, akiniais nuo saulės, visas smėlėtas, bandau suprast, kodėl darosi šalta (0)
- Ekstravagantiškas amplua: geri kvėpalai, ryškios spalvos. Su papūga fotkintis tikrai nereiks – galima ir su manim (10)
- Džinsai ir kokia nors *koža*, aptempta *maikutė* arba marškiniai, kažkur turiu motociklo raktelius (6)
- Lininiai drabužiai, lengvas šalikėlis, fotoaparatas arba knyga rankose (8)
- Treningai (2)

11. Kurią lietuvių kalbos ir literatūros egzamino temą šiemet būtum pasirinkęs?

- Kaip vaizduotė veikia santykį su tikrove? (6)
- Kada prieinama prie kraštutinių? (2)
- Muzikos reikšmės literatūroje (10)
- Intymumo vaizdavimas literatūroje (8)
- Ką šiandien tautai reiškia kalba? (0)

12. Kokį skaitalą nešiesi į plažą?

- Žurnalą „Žmonės“, „Panelė“, „Moteris“ ir pan. (8)
- Kultūrzmogių spaudą (0)
- Lengvą romaną (6)
- Klasikinę literatūrą (2)
- Paskaitau, kas parašyta ant gelbėtojo marškinėlių (10)

13. Matai jūrą. Tu norėtum:

- Ją piešti (2)
- Į ją pasinerti (0)
- Ją fotografuoti (6)
- Ją aprašyti (8)
- Ją nusipirkti (10)

14. Kuri *Basanavkės* pramoga tave domina labiausiai?

- Laikinos tatuiruotės (6)
- Žaislų ir kitų niekučių loterijos (2)

- Indėnų muzika (8)
- Taro kortų būrimai (10)
- Batutai (0)

15. Jeigu būtų privaloma įsigyti vieną iš paveikslukų su gintarais, kokį pasirinktum?

- Su Šv. Mergele Marija (10)
- Su jūros peizažu (0)
- Su jorkšyru (2)
- Su seksualia dama (6)
- Su kačiukais (8)

16. Ko niekada nedarytum?

- Neičiau į nudistų plažą (6)
- Neičiau pietų į „Cepelinis“ (8)
- Nemokėčiau 300 eurų už naktį „Airbnb“ (0)
- Negerčiau baltos per pietus (2)
- Nesifotografuočiau su smaugliu (10)

17. Ką geri plažo bare?

- Alų (0)
- Pieno kokteilį arba limonadą (2)
- Vyną (10)
- Aperolį (6)
- Proseką (8)

18. Jeigu reiktų iš plažo prekeivių nusipirkti kokį nors daiktą, ką rinktumėis?

- Liemenėlę iš apatinio trikotažo prekeivės moterų plažėje (10)
- Čebureką (2)
- Skumbrelį iš laivo, kuris kaskart imituoja grįžimą iš tolimų vandenių (8)
- Labai brangių ledų, kuriuos vežimu per smėlį traukia vargšas berniukas (0)
- Vandens, kurio galėjau įsipilti namie, bet neįsipyčiau ir dabar per vėlu (6)

19. Koks plažo žaidimas tau labiausiai patinka?

- Kapstom mėšlą ir ieškom gintarų (8)
- Užkask draugą smėlyje (10)
- „Durnius“ (6)
- Mėtom kamuolį nežinia kodėl (0)
- Smėlio pilys (2)

20. Jeigu reiktų padaryti kurios nors tavo kūno vietos stambaus plano nuotrauką, kurią kūno vietą labiausiai norėtum įamžinti?

- Akis (8)
- Pėdas (6)
- Lūpas (10)
- Užpakalį (0)
- Delnus (2)

Apie žmogų niekas geriau negali papasakoti negu jis pats. O kartais jis ir pats negali, tai mes apie tave tikrai nieko nebandysim pasakyti. Paklausom muzikos.

0–40 Rolando Janavičiaus „Jūra“ ir „Kardifono“ „Sutraiškytos medūzos“

40–80 „Superkolorito“ „Prie jūros“ ir Luko Pilkausko „Lopšinė“

80–120 „Daddy Was a Milkman“ „Tinginio vasara“ ir „Sisters on Wire“ „Mėlyna mėlyna“

120–160 Žilvino Žvagulio ir Irenos Starošaitės „Gintarai“ ir Andriaus Mamontovo „Jūreivio daina“

160–200 Džordanos Butkutės „Išvažiuosiu prie jūros“ ir Stasio Povilaičio „Palanga“

– SILVIJA ZUJŪTĖ –